

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Tereza Baloušková

Sudá versus lichá škála v online dotazníku

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Bc. Tereza Baloušková**

Vedoucí práce: **Ing. Mgr. Jiří Remr, Ph.D., MBA**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

BALOUŠKOVÁ, Tereza. 2017. *Sudá versus lichá škála v online dotazníku*. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Ing. Mgr. Jiří Remr, Ph.D., MBA.

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje škálám, na kterých vyjadřuje respondent svou míru souhlasu se zadaným výrokem. Konkrétně se zaměřuje na počet bodů na škále, používání střední hodnoty a možnosti „nevím“. Vzhledem k tomu, že neexistuje optimální počet hodnot, které by škála měla obsahovat, zaměřuje se autorka na srovnání různě dlouhých škál mezi sebou. Součástí práce je dotazníkové šetření, které v rámci čtyř variant dotazníku testuje odlišnost u sudých i lichých škál s různou délkou. Práce ukazuje, že délka škály ovlivňuje podíl krajních hodnot na škále. Při využití kratších škál respondenti častěji volí extrémy na škále. Jako podobně obtížné pro zodpovězení pak hodnotili respondenti škály bez ohledu na to, zda se jednalo o sudou nebo lichou škálu. Ukázalo se, že při použití sudé škály s položkou „nevím“ tuto možnost volili především nerozhodní a neinformovaní respondenti. Častou volbou nerozhodných respondentů byla také střední hodnota v případě liché škály, z toho důvodu pro přesnější zjištění neutrality souhlasu by měly být nabízeny i liché škály v kombinaci s možností odpovědět „nevím“.

Abstract

This diploma thesis subjects on rating scales that measure respondent's value of the agreement with given statement. Particularly it focuses on a number of scale points and usage of mid-point and option "Don't know". Due to the fact, there is not an optimal number of points that scale should contain the author focuses on comparing scales of different length. This work includes research that uses four types of the questionnaire to test differences between odd and even scales of different lengths. The thesis shows that share of extreme points is based on scale length. With the use of shorter scales, respondents are more likely to choose extreme points. Based on respondents' answers, the difficulty to choose from scale options is similar in both even and odd scales. Option "Don't know" was mostly chosen by indecisive and poorly-informed respondents when

the even scale with above-mentioned option was used. In the case of using an odd scale, the mid-point was chosen also mainly by indecisive respondents, so odd scales should be combined with option “Don’t know” for better detection of neutrality.

Klíčová slova

Škála, měření postojů, lichá škála, sudá škála, střední hodnota, počet bodů na škále, Web survey, online dotazník

Keywords

Rating scale, attitude measurement, odd scale, even scale, mid-point, number of scale points, Web survey, online questionnaire

Rozsah práce: 111 500 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2017

Tereza Baloušková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, Ing. Mgr. Jiřímu Remrovi, Ph.D., MBA, za průběžné konzultace, cenné rady, vstřícnost a čas, který mi při psaní práce věnoval. Zároveň patří poděkování моým rodičům, kteří mě vždy motivovali ke vzdělání a podporovali při studiu.

Institut sociologických studií

Projekt diplomové práce

Jméno studující: Bc. Tereza Baloušková

Institut sociologických studií FSV UK: obor Sociologie, specializace Aplikovaný sociologický výzkum a jeho metodologie

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jiří Remr, Ph.D., MBA

Předpokládaný název práce v češtině: Sudá versus lichá škála v online dotazníku

Předpokládaný název práce v angličtině: Even versus odd scale in online questionnaire

Klíčová slova v češtině: měření postojů, škála, lichá škála, sudá škála, Web survey, CAWI, škálování

Klíčová slova v angličtině: attitude measurement, scale points, odd scale, even scale, Web survey, CAWI, scaling

Námět práce:

Námětem této diplomové práce jsou škály, které jsou využívány při měření postojů nejen v online dotaznících. Zabývat se budu porovnáním škál se sudým a lichým počtem hodnot. Protože neexistuje jasné stanovisko, jak dlouhou škálu je vhodné využít při měření postojů, budu měřit liché a sudé škály na stejných bateriích otázek v dotaznících. V rámci výzkumu, který je součástí této práce, budu testovat škály krátké (čtyř a pětibodové) i dlouhé škály (deseti a jedenáctibodové). Zajímat mě bude jejich porovnání z pohledu obtížnosti vyplnění pro respondenta a příklonu k extrémním hodnotám v případě vyplňování dlouhých škál. Věnovat se také budu informovanosti respondenta o tématu výroků při vyplňování různých typů škál. Dále chci otestovat, zda je u lichých škál střední hodnota používána jako substitut za možnost odpovědi „nevím“.

Mými předpokládanými hypotézami jsou:

1. U dlouhých škál se respondenti přiklánějí k extrémním hodnotám více než u krátkých škál.
2. Respondenti hodnotí liché škály jako méně obtížné při vyplňování než škály se sudým počtem hodnot.
3. U sudých škál volí neinformovaný respondent častěji možnost „nevím“ než respondent informovaný. U lichých škál (bez možnosti nevím) volí neinformovaný respondent častěji střední hodnotu než informovaný respondent.
4. Podíl neextrémních hodnot u sudé škály je srovnatelný s podílem neextrémních hodnot u liché škály.
 - Za neextrémní hodnoty považují hodnoty 2, 3 pro čtyřbodovou škálu a 2, 3, 4 pro pětibodovou škálu. U dlouhých škál za neextrémní hodnotu považují 3, 4, 5, 6, 7, 8 pro desetibodovou škálu a 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 pro jedenáctibodovou škálu.

Předpokládané metody zpracování:

V rámci této diplomové práce budu provádět kvantitativní výzkum pro ověření uvedených hypotéz. Výzkumným nástrojem bude dotazník a data budou sbírána metodou CAWI. Dotazník bude mít čtyři varianty, na základě první rozřazovací otázky se respondentovi náhodně přiřadí konkrétní varianta dotazníku, která vždy obsahuje dvě baterie. V první baterii respondent na základě varianty dotazníku obdrží buď krátkou lichou škálu (1-5), krátkou sudou škálu (1-4), dlouhou lichou (0-10) nebo dlouhou sudou škálu (1-10). V druhé baterii bude respondentovi přiřazena buď lichá škála (pětibodová nebo jedenáctibodová) bez možnosti „nevím“ nebo sudá škála (čtyřbodová nebo desetibodová) s možností „nevím“. Dotazník bude také obsahovat otázky ohledně obtížnosti vyplnění jednotlivých baterií, informovanosti respondenta o daném tématu a sociodemografické otázky. Jako téma dotazníku jsem zvolila „Rodina v současné společnosti“ a výroky pro baterie jsou převzaty z výzkumu Zdraví a rodina ISSP 2011.

Předpokládaná struktura práce:

Úvod

1. Teoretická východiska

- Postoje a jak je měřit
- Škály – lichá a sudá škála
- Možnost „nevím“ jako součást škály
- Dosud provedené studie sudých a lichých škál

2. Metodologie výzkumu

- Research design
- Měřicí nástroj - dotazník
- Sběr dat
- Úprava dat

3. Zjištění a Analýza dat

4. Diskuze s teoretickými východisky

Závěr

Orientační seznam literatury:

BABBIE, Earl R. *The practice of social research*. Nelson Education, 2015.

CALLEGARO, Mario; MANFREDA, Katja Lozar; VEHOVAR, Vasja. *Web survey methodology*. Sage, 2015.

DAWES, John G. Do data characteristics change according to the number of scale points used? An experiment using 5 point, 7 point and 10 point scales. 2012.

DILLMAN, Don A.; TORTORA, Robert D.; BOWKER, Dennis. Principles for constructing web surveys. In: *Joint Meetings of the American Statistical Association*. 1998.

GARLAND, Ron. The mid-point on a rating scale: Is it desirable. *Marketing bulletin*, 1991, 2.1: 66-70.

GRANELLO, Darcy Haag; WHEATON, Joe E. Online data collection: Strategies for research. *Journal of Counseling & Development*, 2004, 82.4: 387-393.

LIKERT, Rensis. The method of constructing and attitude scale. *Methods and Techniques in Business Research*, 1967.

REVILLA, Melanie A.; SARIS, Willem E.; KROSNICK, Jon A. Choosing the number of categories in agree–disagree scales. *Sociological Methods & Research*, 2014, 43.1: 73-97.

RYŠAVÝ, Dan. Úskalí on-line dotazování při měření postojů vysokoškoláků a pracovníků vysokých škol. *Data a výzkum-SDA Info*, 2011, 5.1: 85-103.

WRIGHT, Kevin B. Researching Internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2005.

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD	3
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	4
1.1 Definice postojů.....	4
1.2 Škála.....	6
1.3 Sudá a lichá škála.....	7
1.4 Délka škály.....	9
1.5 Dosud provedené studie.....	9
2 METODOLOGIE	11
2.1 Research design – metody sběru.....	14
2.2 Mechanismus oslovení respondentů.....	17
2.3 Měřicí nástroj – dotazník.....	18
2.3.1 Porovnatelnost variant dotazníku.....	19
2.3.2 Pilotáž.....	21
2.4 Sběr dat.....	22
2.5 Úprava dat.....	24
2.6 Etické souvislosti výzkumu.....	25
3 ANALÝZA DAT	26
3.1 Rozložení variant dotazníku ve vzorku.....	26
3.2 Vliv délky škály na volbu extrémních hodnot.....	29
3.3 Obtížnost vyplnění sudých a lichých škál.....	34
3.4 Škály obsahující možnost „nevím“.....	36
3.4.1 „Nevím“ jako častější volba neinformovaných respondentů.....	36
3.4.2 Nerozhodní respondenti.....	39
3.5 Srovnání sudé a liché škály skrze neextrémní hodnoty.....	42
4 INTERPRETACE DAT	46
4.1 Délka škály má vliv na respondentovu odpověď.....	47
4.2 Volba možnosti „nevím“.....	48

5	DISKUZE S TEORETICKÝMI VÝCHODISKY	49
5.1	<i>Jaká škála je pro respondenta obtížnější?</i>	49
5.2	<i>Použit sudou nebo lichou?</i>	50
	ZÁVĚR	51
	SUMMARY	53
	POUŽITÁ LITERATURA	56
	SEZNAM PŘÍLOH	60
	PŘÍLOHY	61

ÚVOD

Tato diplomová práce pojednává o škálách, na kterých respondent volí míru svého souhlasu se zadanými výroky. Tyto škály se používají velmi často při měření postojů. Konkrétně se zaměřuji na to, zda se jedná o škálu se sudým nebo lichým počtem bodů na škále a také samotnou délkou škály. Neexistuje žádné obecné doporučení ohledně toho, jakou škálu je nejvhodnější v dotazníku použít. Hlavním rozdílem mezi lichou a sudou škálou je střední hodnota, kterou obsahuje pouze lichá škála. Tato střední hodnota může vyjadřovat neutralitu míry souhlasu, ovšem může být také častou volbou nerozhodných respondentů. Dále škály ukazují směr, tedy jestli se respondent přikloní k „souhlasím“ nebo „nesouhlasím“ a pokud má škála více kategorií, lze z ní posoudit i intenzitu souhlasu. V rámci této práce jsem testovala několik typů škál a následně je mezi sebou porovnávala. Toto testování jsem prováděla na datech, která jsem nasbírala pomocí online dotazníku. Celkem jsem ke sběru dat použila čtyři varianty dotazníku, které se mezi sebou lišily pouze délkou jednotlivých škál, případně přidanou možností odpovědi „nevím“. Každý respondent vyplňoval pouze jednu variantu, ta mu byla přiřazena náhodně na základě první otázky. Základní čtyři typy škál, které používám ve své studii, jsou dvě škály krátké, lichá, která obsahovala 5 bodů a čtyřbodová sudá a dvě dlouhé škály s deseti (1-10) a jedenácti body (0-10).

Je tedy vhodnější použít sudou nebo lichou škálu a jak měla být dlouhá? V rámci práce testuji, jaké jsou rozdíly mezi sudými a lichými škálami. Jak se liší postoj respondenta k extrémním hodnotám na sudé a liché škále a zda toto ovlivňuje i počet položek na škále. Při vyplnění dotazníku také respondenti hodnotí, jak je obtížné na baterie odpovídat. Jsou delší škály pro respondenta automaticky obtížnější pro vyplnění? Dále se pak zabývám možnou přidanou odpovědí „nevím“ u sudé škály a tím, jací respondenti častěji volí tuto možnost. U lichých škál, kde neměli respondenti k dispozici odpověď „nevím“, se zaměřuji na prostřední hodnotu na škále.

Vzhledem k tomu, že jsou škály, které vyjadřují míru souhlasu, velmi často používány pro měření postojů, nejprve ve své diplomové práci představuji postoje a to, jak jsou definovány. Poté se věnuji škálám jako takovým, jejich délce a střední hodnotě na škále. Následně uvádím research design provedeného výzkumu a představuji také uspořádání dotazníku jako měřicího nástroje a jeho variant. Následně sebraná data analyzuji na

základě stanovených hypotéz a interpretuji závěry výzkumu, které diskutuji s teoretickými východisky práce.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Tato práce pojednává o škálách využitých v online dotazníku. Výzkum, který v rámci práce provádím, je zaměřen na škály, které se mimo jiné využívají pro měření postojů. V úvodu bych se proto ráda věnovala samotným postojům a také tomu, jak někteří autoři pracují s měřením postojů skrze různé typy škál.

Jak tedy definovat postoje a jakými způsoby je pomocí škál můžeme měřit? Které škály se mohou využít při měření postojů?

1.1 Definice postojů

První publikace, která se zabývala měřením postojů, byla práce Polský sedlák od autorů W. Thomas a F. Znaniecki. Zde autoři pojmenovali sociální psychologii jako vědecké měření postojů. V Polském sedlákovi jsou definovány objektivní kulturní prvky jako „hodnoty“ a subjektivní individuální charakteristiky právě jako „postoje“. [Šubrt 1998: 26] Následně se pojem postoj rychle rozšířil i do sociologie a v souvislosti s tím se také rozšířily metody výzkumu sociální psychologie, které se k měření postojů začaly využívat, jednalo se hlavně o dotazníková šetření.

S rozvíjejícím se výzkumem postojů se objevila i potřeba postoje definovat. Pokusů o tuto definici bylo několik od různých autorů. Dle Šubrt je za klasickou definici postoje považována definice G.W. Allporta (1935): „Postoj je mentální a nervový stav pohotovosti organizovaný zkušeností a vyvíjející, usměrňující či také dynamický vliv na reakce individua vůči všem předmětům a situacím, s nimiž je spojen.“ [Šubrt 1998: 27] Postojům se věnoval i jeho bratr Floyd Allport, který je považován za jednoho z „otců“ sociální psychologie. Ten definoval vědu sociální psychologii jako „vědu o interpersonálních behaviorálních událostech.“ [Výrost 2008: 22] „Jeho pojetí se prosazovalo zvolna, protože pojem postoje (a metody jeho měření s pomocí škál) byl široce akceptován v psychologii i sociologii, dával sociální psychologii punc vědeckosti a měl široké praktické využití (zjišťování postů před volbami, řešení problému rasismu atd.).“ [Výrost 2008: 22]

Vávra naopak uvádí několik definic různých autorů a na základě toho sám autor popisuje postoje takto: „Postoje jsou relativně stabilní, naučené, jsou vlastně (emocionálním) hodnocením určitých objektů nebo jednání a organizují jednání k těmto objektům.“ [Vávra 2006: 9] Jak definovat postoje je poměrně komplikovaná otázka, protože pohledů na postoje je mnoho od různých autorů, a právě proto je i tolik pokusů o jejich definování v historii.

Některé z těchto definic postojů se také snaží vyjádřit vztah mezi postoji, chováním nebo veřejným míněním. „Podle D. Katze (1960) je postoj predispozice individua hodnotit určitý symbol, objekt nebo aspekt jeho světa příznivým nebo nepříznivým způsobem. Mínění je verbálním výrazem postoje, ale postoje mohou být vyjádřeny i neverbálním chováním“ [Šubrt 1998: 28] V rámci sociální psychologie se později objevuje konsenzus, že postoje jsou chápány jako struktury, které se nachází v dlouhodobé paměti. Vychází z úmluv, které byly užitečné pro reprezentaci jiných informací, které jsou uloženy v dlouhodobé paměti stejně jako postoje. [Tourangeau, Rasinski 1988: 299] Dle Krosnicka, Judda a Wittenbrinka je postoj latentní konstrukt, který buď existuje v relativně krystalizované formě, nebo má být začleněn do souhrnného zobrazení, je důležité rozlišovat, že postoj není numerickým souhrnem nebo behaviorální odpovědí, ale že náš postup měření vytváří postoj jako produkt. [Krosnick, Judd, Wittenbrink 2005: 24] Vidíme tedy, že postoj není zcela uchopitelný termín a témata, ve kterých se postoje definují, jsou různá. „Především si musíme uvědomit, co postoj opravdu je. Zde máme na mysli zejména skutečnost, že postoj jedince se vyvíjí a to, co zjistíme, odpovídá pouze danému okamžiku.“ [Šafránková, Kocourková 2011: 417] Může se jednat o postoje k obecným věcem, jako je smrt, morálka, děti, rodina nebo ke specializovaným tématům, jako jsou například postoje k uprchlické krizi nebo ke vstupu České republiky do Evropské unie.

V dnešních sociologických i marketingových výzkumech jsou postoje velmi používaným termínem a jejich měření se vyskytuje v různých dotazníkových šetřeních. S postupem času se začalo pochybovat nejen o kvalitě těchto měřících nástrojů, ale také o postupu jako takovém. Nastala otázka, zda lze vůbec postoje jako takové přesněji analyzovat. [Vávra 2006: 9] „Zkoumání obsahu sebepojetí je spojeno s řadou metodologických obtíží. Použijeme-li strukturovaných metod (dotazník, škály), základním problémem zůstává, zda to, co zjišťujeme a měříme, skutečně dotyčný člověk vztahuje k vlastnímu já, zda tedy jde o charakteristiky, které jsou relevantní

sebepojetí.“ [Výrost 2008: 96–97] Nejen, že respondent nemusí výroky chápat individuálně, ale dalším problémem při měření postojů může být také fakt, že se respondent za svůj postoj stydí nebo ho nechce uvádět, protože má pocit, že to není obecně správná odpověď. „Měření postojů, ale i jejich pouhá identifikace, přináší řadu problémů. Odpovědi v dotaznících totiž často bývají zkreslené, protože lidé neradi vyjadřují své skutečné postoje, pokud se domnívají, že s nimi někdo nebude souhlasit.“ [Hayes 2013: 112] Ovšem pokud toto pomineme, jednou z nejčastějších metod využívaných pro měření postojů jsou škály. Ve své práci se zaměřuji na měření postojů pomocí škál, na kterých respondenti vyjadřují míru svého souhlasu s konkrétními výroky.

1.2 Škála

Při měření postojů se používají různé typy škál, konkrétně se zaměřím na škály, které měří míru souhlasu respondenta. Tyto škály nemají nějaké obecné souhrnné označení, dle autorů se používají různé výrazy pro tyto škály. Například jsou tyto škály označovány jako „agree-disagree scales“ (zkráceně AD scale nebo A/D scale), tento název mně osobně připadá jako nejvhodnější, protože jasně ukazuje na to, že respondent udává na škále míru svého souhlasu s daným výrokiem. Z tohoto důvodu ve své práci budu škály, které určují respondentovu míru souhlasu, označovat zkratkou AD. Jak uvádí Earl Babbie, tyto škály jsou někdy mylně označovány jako Likertovy škály, ale tento název není přesný. [Babbie 2007: 170] V další literatuře jsou tyto škály také nazývány jako škály Likertova typu (Likert-type scale) nebo jako agreement scales.

Revilla, Saris, Krosnick označují škály s možností souhlasím – nesouhlasím jako AD škály (agree – disagree rating scale). V porovnání se škálou se specifickými položkami má tato škála výhodu, že správa dotazníku je rychlejší a jednodušší a vzhledem k tomu je právě hojně využívána při různých typech výzkumů. Navíc dlouhá historie využívání AD škál inspiruje výzkumníky k tomu, aby znovu využívali již použitých baterií, a to i přesto, že se tím může snižovat kvalita dat. [Revilla, Saris, Krosnick 2014: 75] Z tohoto důvodu jsou takové škály poměrně oblíbeným nástrojem, který pro měření postojů výzkumníci využívají.

Škály typu souhlasím – nesouhlasím jsou respondentovi podávány tak, aby určil míru souhlasu s výrokiem, kde extrémní hodnoty jsou často definovány jako „rozhodně nesouhlasím“ a „rozhodně souhlasím“. „Při skórování položek pak můžeme postupovat

tím způsobem, že každé položce přiřadíme příslušný číselný kvantifikátor, který označuje míru souhlasu jedince s danou položkou.“ [Janoušek 1986: 138] Výzkumníky jsou často využívány například proto, že jejich použití je snazší a jejich správa je efektivnější, protože pro každý výrok v baterii je použita stejně definovaná škála. [Wilson 2013: 5] Respondent stejně tak vybírá svou odpověď stále ze stejné škály na rozdíl třeba od sémantického diferenciálu.

Tyto AD škály můžeme také definovat jako škály, které zobrazují postupnou přítomnost souhlasu. Například u liché sedmibodové škály hodnota 1 vyjadřuje souhlas a hodnota 7 nesouhlas. Při výběru nejnižší hodnoty na škále může respondent také vyjádřit až absenci souhlasu s výrokem. [Moors, Kieruj, Vermunt 2014: 374] Pro vyhodnocení jsou právě škály na kontinuu souhlasím – nesouhlasím pro výzkumníka snadnější, protože je jejich využití časté. Navíc míra souhlasu se také měří při využití Likertovy škály.

Výzkumník by se měl při výzkumu postojů věnovat nejen formulaci výroků, ale především nastavení škály, tedy zvolit její délku, formulaci extrémních hodnot, typ zobrazení a podobně. U škál by se měl výzkumník zaměřit na počet kategorií a možnosti použitých odpovědí, dokonce dle Pearse by jim měl věnovat větší pozornost než designu samotného dotazníku. [Pearse 2011: 160] Jak se ale rozhodovat právě při tvorbě škál? Typů škál, které mohou být využity, je několik a výzkumník by se měl rozhodovat s ohledem na téma výzkumu, cílovou populaci, charakteristiku respondentů i metodu sběru dat. Pokud škála nabízí větší počet kategorií, je pro respondenty obtížnější a také může déle trvat jejich rozhodování mezi možnými alternativami, vyplňování dotazníku se tak může prodloužit. [Pearse 2011: 161] Preston a Colman také uvádějí, že škála nesmí být pro respondenta příliš těžká při používání nebo naopak příliš jednoduchá, to totiž zapříčiňuje to, že je respondent z vyplňování frustrovaný a demotivovaný a klesá tedy i kvalita odpovědí. [Preston, Colman 2000: 3]

Stejně tak může nerozhodným respondentům pomoci střední hodnota škály nebo případně možnost zvolit alternativní odpověď formulovanou jako „nevím/nechci odpovídat“. Kolik hodnot tedy na škále zvolit a je lepší využít škálu se sudým nebo lichým počtem hodnot?

1.3 Sudá a lichá škála

Ohledně počtu kategorií na škále existují různé teorie. Vzhledem k tomu, že jsou bodovací škály velmi hojně využívány jako měřicí nástroj i při aplikaci v praxi,

stanovení optimálního počtu hodnot na škále se stává velmi důležitým faktorem při tvorbě škály. [Matell, Jacoby 1971: 657]

Likert (1932) původně navrhoval škálu s pěti body. Oproti tomu Dawes (2008) navrhuje delší škály (7 až 10 bodů), protože může nabídnout více informací než kratší škály. U sudých škál lze posoudit pouze směr postoje, zatímco u škál lichých, které mají střední hodnotu, můžeme posuzovat i neutralitu. [Revilla, Saris, Krosnick 2014: 75] Z těchto důvodů se využívají škály se sudým i lichým počtem hodnot, na základě preferencí výzkumníka. Je ovšem potřeba přemýšlet také nad tím, že liché škály nabízejí střední hodnotu, kterou ovšem respondenti mohou zaměňovat za odpověď „nevím“. V některých případech je dokonce střední hodnota popsána jako „nevím“. [Hayes 2013: 112] Janoušek také uvádí, že střední hodnota na škále může být označena jako „nemám názor (nevím)“. [Janoušek 1986: 138]

To dle mého názoru může škálu značně zkreslit a tato hodnota by měla být uváděna zvlášť. V případě, že je střední hodnotou „nevím“, je otázkou, zda se ještě vůbec jedná o lichou škálu, a ne o škálu sudou s možností „nevím“. Volba počtu bodů na škále tedy může být klíčová pro následnou analýzu dat. „U škál se potýkáme s problémem dilematu sudých a lichých voleb možností.“ [Šafránková, Kocourková 2011: 418]

Škály dle počtu bodů také vyjadřují jiný typ informace. Například škály dvoubodové určují pouze směr odpovědi respondenta (souhlasí nebo nesouhlasí), u škály třibodové pak škála ukazuje i středovou pozici respondenta nebo jeho neutralitu. Takže škály se střední hodnotou obsahují kromě zobrazení směru i možnost vyjádřit neutralitu. Podobně tak je tomu u škál čtyřbodových, které opět určují směr a díky většímu počtu hodnotí jeho sílu, u pětibodové škály pak opět můžeme zaznamenat i neutralitu postoje. Alwin například doporučuje využívat škálu sedmibodovou, protože podává tři informace – směr, neutralitu a také tři kategorie míry intenzity souhlasu. [Alwin 1997: 321–322]

Chování škál, které obsahují střední hodnotu a těch, které tuto hodnotu nemají, je odlišné a stejně tak rozložení odpovědí na škále může škálu a její vyváženost ovlivňovat. „Naprostě odlišně se zpravidla chová stejná otázka s ordinální škálou odpovědí mající sudý či lichý počet kategorií. U škál se sudým či naopak lichým počtem kategorií může mít na rozložení odpovědí v rámci škály značný vliv i počet těchto kategorií. Počet kategorií hraje velkou roli zejména u škál lichých, v nichž je

jakási neutrální střední kategorie, do které má tendenci se schovat obvykle velká část dotázaných.“ [Červenka 2015: 35] Střední kategorie pro některé respondenty tedy může být dobrou volbu, jak se vyhnout přemýšlení nad odpovědí nebo zvolit neutrální odpověď. Do této kategorie také mohou spadnout ti respondenti, kteří nevědí, jak na zadaný výrok odpovědět nebo zkrátka nemají utvořený názor na toto téma, protože nad ním ještě více nepřemýšleli. Existují také některé důkazy o tom, že přítomnost nebo absence střední hodnoty způsobuje zkreslení výsledků. [Garland 1991: 1]

1.4 Délka škály

Ohledně délky škály panují různé dohady, kolik bodů by mělo být na kontinuu. A to od dvoubodové škály přes škály sedmibodové až po škály, které mají jedenáct a více položek. [Alwin 1997: 319] Návod nebo jasné doporučení na délku škály neexistuje. Otázkou také zůstává, zda je délka škály také propojená s její spolehlivostí, zda při volbě více položek na škále se zvyšuje i spolehlivost odpovědi respondenta, který má výběr z více možností a poskytuje tak podrobnější informaci. [Matell, Jacoby 1971: 659]

O výsledném umístění respondentovy odpovědi na škále nerozhoduje jen počet hodnot, které jsou mu nabídnuty, ale také formulace extrémních hodnot na škále. „Na výsledek v případě použití číselných škál s doslovně popsányými krajními kategoriemi může mít značný dopad i volba těchto číselných hodnot. Praktické zkušenosti s různými otázkami totiž ukazují, že takto koncipované de facto symetrické škály nejsou jako symetrické vnímány zdaleka všemi respondenty, a to zejména tehdy, kdy číselné hodnoty této škály začínají od 0 nebo od 1 a leží pouze v oboru kladných čísel.“ [Červenka 2015: 35] Ve svém výzkumu jsem tedy pracovala se škálami s různou délkou, a to začínající hodnotou 1 i hodnotou 0. Také jsem k některým hodnotám přidala možnost „vyhnutí se odpovědi“, tedy využít odpověď „nevím“, která leží mimo škálu.

1.5 Dosud provedené studie

Jedním z výzkumů, kde autoři pracují s různými délkami škál na kontinuu souhlasím – nesouhlasím, je experiment autorů Matell a Jacoby, který je popsán v článku „Is There an Optimal Number of Alternatives for Likert Scale Items? Study I: Reliability and validity.“ (1971) Matell a Jacoby hledají ve svém výzkumu odpověď na otázku, zda existuje optimální počet hodnot při konstruování škály Likertova typu? Zvláštní pozornost pak věnují tomu, zda odchylky počtu alternativ ovlivňují reliabilitu nebo

validitu škály. Testováno bylo celkem osmnáct typů škál (lichých i sudých). [Matell, Jacoby 1971: 659]

Při samotném experimentu rozdával výzkumník tzv. ratingové brožury. Těch bylo 18 typů s různě dlouhými škálami (obsahovaly škály dvoubodové až devatenáctibodové). Výzkumník rozdával brožury tak, že první účastník obdržel škálu se 2 body, druhý se 3 a tak dále až osmnáctý účastník obdržel škálu s 19 hodnotami. Tento postup se opakoval, dokud nedostali hodnotící brožuru všichni účastníci. Účastníci pak také zaznamenávali čas začátku a konce vyplnění brožury, která obsahovala 60 výroků. Pokyny pro vyplnění měli všichni účastníci stejné a nevěděli, že vyplňují různé stupnice. Po sběru dat výzkumníci škály upravili tak, že sudé škály byly dichotomizovány od středu škály. A to tak, že na levou stranu od středu byly položky „souhlasím“ a napravo pak „nesouhlasím“. U lichých škál prováděli výzkumníci trichotomizaci a získali tak kategorie „souhlasím“, „neurčitý“ a „nesouhlasím“. Výsledky výzkumu ukázaly, že počet kategorií je nezávislý na reliabilitě i validitě škály. Přicházejí ale s možností právě převedení škál na dvě nebo tři kategorie (dichotomizace a trichotomizace škál). [Matell, Jacoby 1971: 661–672]

Preston a Colman ve svém šetření „Optimal Number of Response Categories in Rating Scales: Reliability, Validity, Discriminating Power, and Respondent Preferences“ posuzují více nezávislých kritérií od reliability a validity škál přes diskriminační sílu skóre po počet kategorií na kontinuu. Zkoumají také další otázku a tou je samotná subjektivní preference škály respondenta. Dotazník vyplňovalo celkem 149 respondentů, z nichž každý vyplnil dotazník obsahující řadu hodnotících škál. Ve svém článku také uvádějí přehled dosud zpracovaných studií na toto téma. Škály v dotazníku se lišily počtem kategorií. Výroky se týkaly kvality poskytovaných služeb v obchodě nebo restauraci, protože s těmito službami mají respondenti osobní zkušenost. Počet hodnot na škále byl 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 a 11, navíc také zařadili škálu (0-100). Extrémní hodnoty byly definovány jako „velmi špatně“ krajní hodnota vlevo a „velmi dobře“ krajní hodnota vpravo. Jako nejméně obtížné (nejsnadnější k vyplnění) respondenti hodnotili škály pětibodové, sedmibodové a desetibodové. Nejobtížnější se poté ukázala škála s jedenácti body a škála se 101 body. Jako „nejrychleji vyplněné“ byly hodnoceny dvoubodové, třibodové a čtyřbodové škály. Respondenti pak jako nejvíce časově náročné na vyplnění hodnotili opět jedenáctibodové škály a škály se 101 hodnotami. [Preston, Colman 2000: 3–9]

Tématem rozdílných typů škál se zabýval také Jan Řehák (ve spolupráci s Irenou Bártovou a Janou Hamanovou) ve studii Empirické výsledky měření reliability pro vybrané míry a stupnice (1998). Zde porovnává škály s odlišným počtem hodnot a věnuje se také reliabilitě těchto škál. Pro škály užívané při otázkách na souhlas s výroky Řehák mezi sebou porovnává čtyřbodovou a pětibodovou škálu. Ohledně spolehlivosti škál z jeho výzkumu vyplývá, že čtyřbodová škála vykazuje mnohem horší spolehlivost s hodnotami (0,29 - 0,58) než pětibodová škála, která má spolehlivost vyšší (0,44 - 0,62). [Řehák 1998: 372]

V další z provedených studií se Ron Garland věnuje střední hodnotě na škále. Zjišťuje, jestli nemají vliv na výsledky výzkumu střední škály nebo neutrální hodnoty na Likertově škále. Garland také uvádí, že se možnosti ovlivnění můžeme snažit předejít formulací střední hodnoty, například jako „ani... ani“ nebo označením „nejistý“. Dotazník měl v tomto případě 2 varianty, a to se škálou čtyřbodovou a pětibodovou obsahující střední hodnotu. V rámci tohoto výzkumu se potvrdil social desirability bias při odpovídání respondentů. Respondenti se například mohou snažit „potěšit“ tazatele, snaží se být užiteční nebo nechtějí, aby bylo vidět, jakou odpověď zvolí. Přítomnost nebo nepřítomnost středního bodu na škále vede k ovlivnění výsledků. Garland se tedy ptá, jak a zda vůbec nabídnout respondentům možnost vyjádřit skutečně neutrální postavení? Stejně tak nabádá ostatní výzkumníky, aby se při konstrukci škál zaměřili, jestli střední hodnotu do škály začlení. Závěrem uvádí, že volba střední hodnoty je do značné míry individuální preferencí výzkumných pracovníků. [Garland 1991: 1-4]

2 METODOLOGIE

V rámci výzkumu, který provádím ve své diplomové práci, se zaměřuji na porovnání AD škál, jejich charakteristik a rozdílností mezi lichými a sudými škálami při odpovídání respondentů. Jak bylo už uvedeno v teoretických východiscích mé práce, zatím nebylo prokázáno, že by existoval optimální počet hodnot na škále. Pro tento výzkum jsem tedy zvolila celkem čtyři typy škál. Dvě škály krátké, a to se čtyřmi a pěti body a dvě delší škály, které obsahují deset a jedenáct položek na škále. Tyto škály mezi sebou porovnávám z několika hledisek. Věnuji se také střední hodnotě na lichých škálách a případné možnosti „nevím“, která by mohla být ke škále přidána.

Tento výzkum si klade za cíl porovnat, jak respondenti odpovídají při použití různě dlouhých škál na stejně definovaných bateriích. Na škále je vždy určitý počet hodnot, ze kterých respondent vybírá svou odpověď. Krajiní kategorie škály označují jako extrémní hodnoty, které jsou v mém výzkumu definovány jako „rozhodně nesouhlasím“ a „rozhodně souhlasím“. Jak se chovají extrémní hodnoty při použití sudé nebo liché škály a závisí podíl respondentů, kteří volí extrémní hodnoty na délce škály?

Respondenti v rámci výzkumu hodnotili také obtížnost vyplnění baterie výroků. Jakou roli hraje délka škály při hodnocení obtížnosti zodpovězení škály? Liché škály nabízejí možnost střední hodnoty, která v dotazníku byla označena jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“. U některých sudých baterií pak měl respondent možnost zvolit i odpověď „nevím“, která stála mimo škálu. Kteří respondenti volí tuto možnost a mají nějaké společné charakteristiky? Ovlivňuje informovanost nebo rozhodnost respondentů to, zda se přikloní k možnosti „nevím“ nebo ke střední hodnotě na škále?

Vzhledem k výše uvedeným otázkám je třeba některé pojmy konkrétně specifikovat pro účely tohoto výzkumu.

Lichá škála je škála s lichým počtem hodnot na škále a vždy obsahuje **střední hodnotu**, to je hodnota, která se nachází uprostřed škály (k oběma krajním hodnotám škály má stejně daleko).

Sudá škála je škála se sudým počtem hodnot, neobsahuje střední hodnotu.

Extrémními hodnotami jsou myšleny hodnoty na koncích škály, jinak označováno také jako krajní kategorie.

Neextrémní hodnoty na škále jsou hodnoty pohybující se kolem středu škály. Jsou to všechny hodnoty, které nejsou extrémními hodnotami, tedy v případě lichých škál i střední hodnota.

Za **informovaného respondenta** považujeme pro účely tohoto výzkumu respondenta, který má děti, tedy v otázce F1. odpověděl „ano“. Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum týkající se rodiny a dětí, předpokládám, že při odpovídání bude hrát roli fakt, zda již respondent založil rodinu, potažmo má děti nebo ne.

Rozhodnost respondenta je měřena pomocí baterie o pěti výrociích.

Mými předpokládanými hypotézami jsou:

- U dlouhých škál se respondenti přiklánějí k extrémním hodnotám více než u krátkých škál.
- Respondenti hodnotí liché škály jako méně obtížné při vyplňování než škály se sudým počtem hodnot.
- U sudých škál volí neinformovaný respondent častěji možnost „nevím“ než respondent informovaný. U lichých škál (bez možnosti „nevím“) volí neinformovaný respondent častěji střední hodnotu než informovaný respondent.
- Podíl neextrémních hodnot u sudé škály je srovnatelný s podílem neextrémních hodnot u liché škály.
 - Za neextrémní hodnoty považují hodnoty 2, 3 pro čtyřbodovou škálu a 2, 3, 4 pro pětibodovou škálu.
 - U dlouhých škál za neextrémní hodnotu považují 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 pro desetibodovou škálu a 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 pro jedenáctibodovou škálu.

Škály mezi sebou porovnávám skrze baterie, které obsahují shodné postojoyé výroky. Ovšem tyto baterie předkládám respondentům s různě dlouhými typy škál. Zvolila jsem liché a sudé škály o různé délce. Celkem pracuji s těmito škálami:

Krátká sudá škála je zastoupena čtyřbodovou škálou s hodnotami 1 až 4. Krátká lichá škála pak obsahuje hodnoty 1 až 5. U dlouhých škál jsem zvolila desetibodovou škálu (1-10) a také lichou jedenáctibodovou škálu (0-10). Pro jiný typ baterie jsem také přidala k sudým škálám hodnotu „nevím“. Mým předpokladem je, že neinformovaní respondenti volí tuto hodnotu častěji než respondenti, kteří mají děti. Předpokládám také, že u lichých škál pak tyto respondenti využijí častěji střední hodnotu na škále.

Kvantitativní výzkum probíhal metodou online dotazování pomocí CAWI (*Computer-assisted web interview*¹). Jako výzkumný nástroj jsem tedy zvolila dotazník a zprostředkovala jsem ho respondentům skrze webovou aplikaci kwiksurveys.com. Vzhledem k potřebě vytvořit v dotazníku několik variant a nastavení přeskoků byla tato aplikace nejvhodnější pro převedení dotazníku do online formy. Jako téma dotazníku

¹ CAWI a Computer-assisted Web Interview je přísně vzato tautologie. Je to však "oficiální" zkratka používaná analogicky k termínům použití CAPI a CATI. [De Leeuw 2005: 236]

jsem pak zvolila „Rodina v současné společnosti“ a výroky pro baterie jsou převzaty z výzkumu Zdraví a rodina ISSP (2011–2012).

2.1 Research design – metody sběru

Jak probíhal samotný výzkum? Do jakých fází je výzkum rozdělen? Jaká bude cílová skupina? Jak byly vystaveny jednotlivé varianty dotazníku? Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum, který slouží k metodologické práci, některé jeho části jsou poměrně specifické. Cílová skupina je zde omezena na populaci, která má možnost vyplnit dotazník umístěný na internetu. Výzkumné otázky neomezují cílovou skupinu konkrétními charakteristikami, nicméně je třeba, aby v rámci výzkumu byl výběrový vzorek použit z celkové cílové populace.

Výběr respondentů je specifický tím, že dotazník bude vyvěšen na sociální síti Facebook. Odkaz na dotazník jsem umístila do různých facebookových skupin se žádostí o vyplnění. Nejedná se tedy o vybrání a oslovení konkrétních respondentů, ale možnost dotazník vyplnit budou mít všichni ti, kteří mají přístup k odkazu na dotazník. Vzhledem k možnosti sdílení tohoto odkazu je zde příležitost oslovit široké spektrum respondentů po internetu.

Výzkum ve své diplomové práci jsem rozdělila do několika fází. V první fázi je potřeba stanovit si teoretická východiska, na jejichž základě jsem následně volila metodologii a strategii pro sběr dat. V dalším kroku jsem se věnovala přípravě výzkumného nástroje – dotazníku. Také je v této fázi důležité vhodně zvolit téma výzkumu tak, aby nebylo příliš banální nebo omezené na určitou část populace (např. lokalitou, na kterou se budu dotazovat), zároveň ale nesmí být otázky na postoje příliš citlivé, aby respondenti neměli problém odpovídat online. Mezi citlivá témata zařazujeme například užívání drog, sexuální chování nebo hlasování při volbách, taková témata mají menší návratnost (tedy lidé si méně často zvolí, že dotazník na toto téma vůbec vyplní) a stejně tak při nich může docházet častěji i k chybám v měření než u dotazníků s jiným tématem. [Tourangeau, Yan 2007: 860] Z těchto důvodů jsem zvolila téma dotazníku „Rodina v současné společnosti“, protože toto téma neomezuje ani nezužuje cílovou populaci. Toto téma je také vhodné k online dotazování, protože se nejedná o příliš kontroverzní téma. Postojové výroky v dotazníku by proto neměly respondenta od vyplnění odradit. Rozhodla jsem se do baterií zařadit již použité výroky, abych tak předešla problémům s formulací otázek, které by také odpovědi respondentů mohly zkreslit. Postojové

výroky jsem tedy použila z dotazníku výzkumu ISSP 2011–2012: Výzkum Zdraví a rodina. Konkrétně jsem zvolila dvě baterie, a to baterii B07. se šesti výroky a baterii B04., která obsahuje celkem 4 výroky.²

První baterii se šesti výroky jsem respondentům předkládala ve čtyřech variantách škál – čtyřbodová, pětibodová, desetibodová a jedenáctibodová škála bez možnosti „nevím“. Druhá baterie se čtyřmi výroky také má čtyři varianty škál, a to dvě varianty s lichou škálou o 5 a 11 bodech (bez možnosti „nevím“) a dvě varianty se sudými škálami, čtyřbodovou (1-4) s přidanou možností „nevím“ a desetibodovou (1-10) také doplněnou o možnost „nevím“.

Pro lepší pochopení možných variant slouží tabulka níže. Testuji tedy dva sety rozdílných výroků, kdy v první baterii testuji celkem 4 varianty bodových škál bez možnosti „nevím“. V druhém setu se jedná o baterii, která má odlišné znění a testuji zde 4 varianty škály včetně možnosti „nevím“.

	varianty dotazníku – škály			
	varianta 1	varianta 2	varianta 3	varianta 4
baterie 1 (původně B07.)	(1-5)	(1-4)	(0-10)	(1-10)
baterie 2 (původně B04.)	(1-4) + 99 nevím	(1-5)	(1-10) + 99 nevím	(0-10)

Tabulka č. 1

Respondentovi je náhodně přiřazena vždy jedna varianta dotazníku, která kromě jiného obsahuje obě dvě baterie a délka škály je pak určena konkrétní variantou. Toto přiřazení probíhá na základě první tzv. „rozřazovací“ otázky, která automaticky nabídne respondentovi další otázky dle přiřazené varianty dotazníku. Dále je potřeba v této fázi naprogramovat dotazník v aplikaci kwiksurveys.com. Dotazník je vzhledem k tomu, že obsahuje velké množství přeskoků a také přeskoky vázané na odpovědi v první otázce, potřeba dobře otestovat technicky, tedy jestli všechny přeskoky správně fungují. Dále v této fázi provádím pilotáž dotazníku, abych odhalila případné nesrovnalosti nebo nesrozumitelnosti v jeho znění a také abych zjistila přibližný čas vyplnění dotazníku.

Ve třetí fázi provádím samotný sběr dat skrze výzkumný nástroj, kterým je dotazník. Data jsou sbírána pomocí online dotazování CAWI, které má hned několik výhod. Kromě časově poměrně rychlého sběru zde také nejsou žádné finanční výdaje, dále jsou

² Dotazník ISSP 2011–2012 je dostupný zde: <http://bit.ly/2rjQwFt>

data dobře dostupná už v průběhu dotazování a formát a flexibilita dat jde velmi snadno zkontrolovat. [Granello, Wheaton 2004: 388] Se sběrem dat opravdu žádné finanční výdaje nebyly, protože jsem zvolila aplikaci, která je volně k využití na internetu. Výhodou také bylo, že jsem v průběhu sběru dat mohla sledovat, kolik dotazníků již je vyplněných a stahovat si také průběžně data pro kontrolu. Měla jsem tak dobrý přehled o tom, jak rychle se data sbírají. Aplikace kwiksurvey.com zaznamenává i dotazníky, které nebyly dokončené, bylo potřeba tyto dotazníky při kontrole dat vyfiltrovat. V průběhu sběru dat jsem si mohla stahovat i reporty za jednotlivé otázky.

V této fázi je nutné vytvořit a naprogramovat dotazník do webové aplikace a následně webový odkaz na dotazník umístit na kanály, odkud jej respondenti vyplňují. V průběhu sběru dat sleduji, zda si varianty udržují svoji srovnatelnost, zda se například u jedné varianty baterií nevychylují respondenti podle charakteru (například na rozdíl od dalších variant se tato varianta přiřazuje pouze dvacetiletým mužům). Dále sleduji počty jednotlivých variant a jejich frekvenci, jak často je tato varianta přiřazena respondentovi. Respektive problém by nastal hlavně v případě, že u některé varianty by byl počet vyplněných dotazníků výrazně nižší a není tedy pro tuto variantu dostatek dat. Při tomto systému rozřazování jednotlivých variant dotazníku nelze zajistit přesně, aby výsledný vzorek všech variant byl shodný.

Vzhledem k tomu, že data se sbírají online, je jistě důležité, aby bylo vyplnění výzkumu lákavé pro potenciální respondenty. Toto by mělo zajistit například téma, ke kterému se může „každý“ vyjádřit, nejedná se o specifickou problematiku. Také je dobré, když téma výzkumu je aktuální, protože o to více může respondenta zaujmout. Vzhledem k poměrně krátkému času vyplnění dotazníku tuto informaci vždy uvádím při prosbě o vyplnění, aby respondent měl pocit, že mu zodpovězení otázek v dotazníku nezabere příliš času.

Čtvrtá fáze nastává po sběru dat, kdy je potřeba data vyčistit od nedokončených dotazníků nebo dotazníků, které mohou působit podezřele. Vzhledem k tomu, že při porovnávání škál pracujeme pouze s odpověďmi, které jsou zastoupeny hodnotou a nejsou v dotazníku žádné otevřené otázky, měla by třetí fáze být poměrně časově nenáročná. Navíc při sběru dat pomocí online nástroje aplikace kwiksurvey.com odpadá také pořizování dat, jelikož se odpovědi respondentů již samy zaznamenávají do tabulky, kterou lze snadno vyexportovat do podoby souboru Microsoft Excel.

Následná poslední fáze výzkumu se věnuje zpracování dat, analýze a interpretaci výsledků. O této fázi dále vypovídá kapitola Analýza dat.

2.2 Mechanismus oslovení respondentů

Vzhledem k tomu, že se jedná o práci, která je metodologická, cílová populace není nijak konkrétní. Důležitým aspektem výzkumu je ovšem porovnatelnost různých variant dotazníku, které může respondent dostat k vyplnění. Z tohoto důvodu zjišťujeme některé charakteristiky respondentů, ale je to primárně pro účely sledování stejného rozdělení respondentů pro danou variantu (sledujeme, zda charakteristika respondentů nevychýlila výsledky). V případě, že by došlo k vychýlení, bylo by potřeba zakročit, tak aby se charakteristiky v jednotlivých variantách srovnaly a byly mezi sebou porovnatelné bez ohledu na charakteristiky respondentů.

Výzkum tedy není omezen na konkrétní cílovou populaci, ovšem je důležité zmínit, že je omezen minimálně na metodu sběru dat. Jelikož testujeme měřící nástroj (škálu) v dotazníku, je potřeba při následné interpretaci vztahovat zjištění pouze na výzkum online metodou CAWI. Ovšem pro verifikaci všech hypotéz bylo potřeba mít ve vzorku také respondenty bezdětné i s dětmi (pro všechny varianty).

Vzhledem k tomu, že v tomto výzkumu není potřeba zajistit reprezentativní vzorek z určité cílové populace, odpadá diskuze nad tím, že někteří respondenti, kteří nemají přístup na internet, se k dotazníku nedostanou. Výzkum je zaměřen právě na metodu dotazování online, takže část populace, která nemá přístup k internetu, automaticky nespadá do mnou požadované oblasti zájmu. Odpadá tímto tedy otázka, jak zastihnout ty, kteří nemohou zodpovědět otázky online. Pokud bychom do výzkumu zahrnuli i dotazování například pomocí telefonu, výsledky by to značně zkreslilo a v tento moment by to bylo spíše nežádoucí než prospěšné. [Callegaro, Manfreda, Vehovar 2015: 27]

Link na dotazník bude vyvěšen na sociálních sítích (konkrétně na několika facebookových skupinách). Vždy by se k respondentovi dostal odkaz na dotazník s prosbou o vyplnění a informacemi o tom, kdo a za jakým účelem dotazník posílá. Respondent se pak může dobrovolně rozhodnout, zda dotazník rozklikne a až po vyplnění všech otázek se respondent znovu rozhoduje, zda své odpovědi odešle ke zhodnocení a dotazník se tak označí jako kompletní. Přes takový odkaz se pak respondent dostane na první otázku dotazníku, kde zvolí odpověď, na základě které se

mu náhodně přiřadí jedna ze čtyř variant dotazníku. Přiřazení varianty dotazníku tedy bude náhodné na základě vyplnění začátku dotazníku. Každý respondent bude vyplňovat pouze jednu variantu dotazníku. Více se rozřazovací otázce věnuji v podkapitole 2.3 Měřicí nástroj – dotazník.

2.3 Měřicí nástroj – dotazník

Jak jsem již několikrát zmínila výše, jako měřicí nástroj pro mou praktickou část bude sloužit dotazník, který respondent vyplní online po rozkliknutí odkazu. Jedná se tedy o metodu sběru dat CAWI. A jak byl tedy dotazník vystavěn?³

Jako první se všem respondentům zobrazí otázka, ve které mají zvolit číslo od 1 do 20. Jedná se o rozřazující otázku, která na základě odpovědi přiřadí respondentovi variantu dotazníku – tedy vyfiltruje otázky, které bude zodpovídat. Varianty dotazníku k jednotlivým odpovědím byly přiděleny pomocí generátoru náhodných čísel tak, aby byl dodržen náhodný výběr varianty pro daného respondenta a aby každá varianta byla přiřazena ke čtvrtině odpovědí.

Dle varianty dotazníku pak respondent vyplňuje první baterii s příslušnou škálou (otázka B1. – B.4). Po baterii vždy následuje otázka na obtížnost vyplnění této baterie, která obsahuje možnosti „velmi obtížné“, „obtížné“, „snadné“ a „velmi snadné“. Dotazník pak pokračuje baterií se čtyřmi výroky a škálou dle varianty dotazníku. Po této baterii následuje otázka na obtížnost (otázky C). Baterie i otázky jsou zobrazeny na samostatném listu, tak aby respondent neviděl, co následuje.

Na dalším listu dotazníku pak pokračuje zbytek otázek. Zde je zařazena otázka kontrolní „D1. Nyní vyberte číslo 3.“ Tato otázka je v dotazníku proto, aby prověřila, zda respondent je při vyplňování přesný a odpovědi tzv. nekliká náhodně nebo je při označování odpovědí nepřesný a překlíkává se. Dotazníky, které mají tuto otázku vyplněnou nesprávně, jsem se rozhodla z celkového vzorku vyřadit. Samozřejmě tímto způsobem neodhalím všechny překlepy nebo nepřesnosti při zaškrťování odpovědí ze strany respondentů. Tato otázka měla sloužit spíše jako kontrolní mechanismus.

Následuje baterie výroků, která má prověřit rozhodnost respondenta (E1.). Tyto výroky jsem převzala z textu "A Measurement Scale for Indecisiveness and its Relationship to

³ Textovou podobu dotazníku naleznete v příloze (Příloha č. 1)

Career Indecision and Other Types of Indecision". [Germeijs, De Boeck 2002] U těchto výroků respondent vyjadřuje pouze svůj souhlas nebo nesouhlas (ano/ne).

Dotazník pokračuje otázkami ohledně dětí respondenta (otázky F1.-F3.), zjišťuji, zda respondent děti má a pokud ano, kolik a zda s respondentem děti žijí v jedné domácnosti. V tomto výzkumu předpokládám, že respondent, který má alespoň jedno dítě (je tedy informovaný), bude mít menší sklon volit odpověď „nevím“ nebo střední hodnotu na škále. Bude více inklinovat k extrémnějším hodnotám, protože toto téma se ho přímo týká, a tak je jeho odpověď vyhraněnější.

Poslední čtyři otázky dotazníku jsou pak sociodemografického charakteru a slouží především k určení srovnatelnosti odpovědí v jednotlivých variantách dotazníku. Jedná se o otázky na pohlaví, věk, bydliště a nejvyšší dosažené vzdělání respondenta. Zjistíme tedy, jaké složení respondentů dostalo přiřazenou konkrétní variantu baterií a zda jsou varianty skrze charakteristiky respondentů porovnatelné.

2.3.1 Porovnatelnost variant dotazníku

Vzhledem k jádru výzkumu je také důležité, aby v dotazníku byla zachována maximální porovnatelnost jednotlivých variant škál a baterií mezi sebou. Z tohoto důvodu jsem zvolila využití naprosto shodných textových výroků pro jednotlivé baterie s odlišnou délkou škál. I lehce odlišný wording postojových výroků by mohl způsobit odchýlení odpovědí pro konkrétní baterii se škálou. Existují chyby v dotazníkovém šetření, které jsou způsobeny právě formulací otázek (wordingem), je potřeba se wordingem zabývat, aby neovlivnil odpovědi respondentů, nicméně pro výzkumy v online prostředí není žádný doporučený způsob, jak otázky formulovat vzhledem k jiným metodám. [Manfreda, Batagelj, Vehovar 2002: 4] Kvůli tomuto problému jsem právě zvolila již použité formulace výroků ze šetření ISSP Zdraví a rodina.

Stejně tak z důvodu porovnatelnosti je také potřeba dodržet rozmístění extrémních hodnot na škále. Popsané v instrukcích tedy budou vždy pouze nejnižší „rozhodně nesouhlasím“ a nejvyšší hodnota škály „rozhodně souhlasím“. U všech škál popis bude stejný, tak aby jejich extrémnost nemohla respondenta zavést či ovlivnit výsledky výzkumu. Hodnoty mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou budou blíže specifikovány pouze pro liché škály, kde střední hodnota bude značena jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“, ostatní hodnoty na kontinuu nijak slovně specifikovány nebudou. Samozřejmě hodnota „nevím“ bude popsána a bude vždy následovat až po maximální

hodnotě škály, bude tedy umístěna v baterii až úplně na konci vpravo. Pro naše výzkumné popisy a následnou analýzu dat ji budeme označovat kódem hodnoty 99. Při práci se škálou je potřeba zkontrolovat, že pokyny pro respondenta jsou dostatečně srozumitelné včetně extrémních hodnot jednotlivých škál a také při možnosti odpovědi „nevím“ uvést, kdy by ji měl respondent využít. U samovyplňovacího dotazníku si respondent nejprve všimne otázek, ale až následně je musí pochopit, aby na ně mohl odpovídat. Respondent musí porozumět nejen otázkám (v našem případě výroků), ale také nabízeným odpovědím a co je důležité, musí být pro něj srozumitelné i pokyny, které ho navádí, jak dotazník vyplnit. [Jenkins, Dillman 1995: 3]

Poté co je vyřešeno znění dotazníku, je třeba dotazník naprogramovat do online prostředí. Naprogramování dotazníku je v mém výzkumu téměř klíčové, protože špatné zobrazování variant baterií by nejen mohlo odradit respondenta od vyplnění (proč by měl dvakrát odpovídat na stejné výroky s jinou bodovou škálou), ale především by to mohlo vést k prozrazení opravdového cíle výzkumu a záměru, na který je celé dotazování zaměřeno. Respondent by tedy například při špatně zobrazených bateriích zjistil, že účel výzkumu je porovnání škál a není zaměřený na téma výroků v baterii. To by ovlivnilo jeho odpovídání nebo by záměrně mohl odpovědi zkreslit.

Je velmi důležité dbát na otestování dotazníku. Za prvé je klíčové správně nastavit jednotlivé filtry pro každou možnou odpověď první rozřazovací otázky a následně všechny možné varianty dobře otestovat. Stejně tak je nutné při testování zkontrolovat záznamový arch, který se automaticky vyplňuje při odeslání formuláře a také povinnost vyplnění všech otázek v rámci baterií. Vzhledem k tomu, že uživatelé internetu jsou zvyklí, že vyplňují jen pro ně zajímavé otázky, je potřeba mít všechny důležité otázky povinné, protože při dotazování CAWI může být podíl nedostatečných odpovědí dokonce větší než u osobního dotazování. [Tijdens 2014: 25] Vzhledem k tomu, že ne všechny škály dávají respondentovi možnost „nevím“ nebo zde není možnost „nechci odpovědět/nemám na toto názor“, baterie B1.-B8. jsem pro vyplnění dotazníku nedala jako povinnou otázku. Nechci respondenty nutit si vybrat jednu z odpovědí i přesto, že by opravdu nevěděli nebo zkrátka neměli na výrok svůj názor. Kvůli povinnosti otázek by pak mohli zvolit jakoukoli náhodnou hodnotu nebo dokonce dotazník nedokončit. Nepovinnost baterií ovšem v dotazníku není nijak explicitně zdůrazněna. Povinné otázky označuje pouze hvězdička.

Výhodou, kterou je sběr dat pomocí dotazníku, je právě to, že můžeme nastavit různé filtry a přeskoky. „Online průzkum tedy může zaručit, že respondent vyplní jen ty otázky, které jsou pro něj určené. Eliminuje se tak zmatek respondenta ze složitých instrukcí, které již nejsou potřeba (například "Pokud odpovíte ano na otázku 2, pokračujte otázkou 3. Pokud odpovíte ne na otázku 2, pak přejděte na otázku 10. ").“ [Evans, Mathur 2005: 200] Online dotazník mi tedy dobře umožňuje mít všechna data v jednom dotazníku a jednom záznamovém archu, ale přitom můžu dobře nastavit to, aby každý respondent viděl jen část dotazníku. Což je v mém případě velice důležité, aby se neodhalil pravý účel dotazování.

2.3.2 Pilotáž

Cílem mého výzkumu je porovnání škál, proto je opravdu důležité, aby dotazník dobře fungoval a nijak neovlivnil nebo nezkrslil sběr dat. Například, aby se neobjevila technická chyba při výběru varianty nebo aby vinou překlepu nedošlo ke špatnému pochopení rozložení hodnot na škále. Při odhalení chyb v rámci technického nastavení dotazníku je potřeba po zahrnutí oprav do dotazníku znovu provést technické otestování procesu vyplnění dotazníku a pilotáž. Pokud by došlo k tomu, že by se technická chyba nadále objevovala v dotazníku, mohlo by to způsobit nejen zkreslení výsledků, ale dokonce by se v některých případech mohlo stát, že data budou nepoužitelná, protože je chyba v dotazníku ovlivnila až příliš. [Lumsden 2007: 47] Abych si ještě před samotným sběrem dat ověřila, že dotazník je naprogramovaný správně a že chyba v něm nemůže výsledky ovlivnit, prováděla jsem pilotáž toho výzkumného nástroje a technické testování dotazníku z respondentského hlediska.

Vyplnění dotazníků se nemusí zdařit z mnoha důvodů, například protože jim účastníci výzkumu prostě nerozumí, není možné je vyplnit, téma jim není blízké, nudí je nebo je naopak uráží a v neposlední řadě dotazník se jim vizuálně nelíbí. Ačkoli při technickém testování dotazníku mohu odhalit gramatické nebo technické chyby, nemohu odhadnout emoční reakci na dotazník nebo pochopení otázek jinou skupinou. [Boynton 2004: 1372] Právě pilotáž slouží k otestování nástroje (v mém případě online dotazníku), ale lze skrze ni odhalit i další možné problémy jako špatnou návratnost, proto je doporučováno provést pilotáž i včetně shodné distribuce dotazníku k respondentovi. [Kelley 2003: 263] Také jsem pomocí pilotáže zjišťovala, kolik času přibližně respondentovi vyplnění dotazníku zabere.

Pilotáží chci ověřit, že je dotazník připraven ke sběru dat. Zároveň je pilotáž dobrá pro zjištění zpětné vazby od respondentů a zjištění, zda jsou pochopitelné nejen výroky v baterii jako takové, ale i pokyny pro vyplňující respondenty. Dále může pilotáž odhalit, že výroky nejsou vhodné pro dotazování online, jsou například příliš nejasné nebo citlivé. Samozřejmě je také potřebné otestovat, zda nedochází k tomu, že na téma, které jsem pro výroky zvolila, není schopno mnoho respondentů odpovědět. Po vyplnění pilotážních dotazníků jsem provedla s respondenty ještě neformální rozhovory, při kterých jsem získala konkrétní zpětnou vazbu. Zjišťovala jsem například, zda pro ně není téma nezajímavé nebo zda se nestávalo, že na téma nemají utvořený názor a o problematice nic neví, takže svoje odpovědi spíše tipují, než aby vyjadřovali jasný postoj. Při pilotáži jsem také testovala a sledovala technický proces sběru dat z pohledu výzkumníka a čas jeho vyplnění ze strany respondenta, také to, jak působí na respondenta vizuální stránka dotazníku a zda pro něj bylo obtížné odpovídat na otázky. Pilotáž tedy probíhala nejprve vyplněním dotazníků a následně poskytnutím zpětné ústní vazby od respondenta.

Co pilotáž odhalila? Respondenti neměli problém s vyplněním dotazníku z hlediska nesrozumitelnosti otázek nebo nepochopení formulace jednotlivých výroků či otázek. Dotazník není příliš dlouhý, a proto respondenti hodnotili dobře i zábavnost dotazníku. Ačkoli několik z nich se pozastavilo nad první rozřazovací otázkou a jejím významem pro vyplnění, nikoho z nich od vyplnění dotazníku by neodradila, naopak spíše působila „lákavým“ dojmem, protože respondenty zaujala. Dalším faktorem, který jsem chtěla pomocí pilotáže odhalit, byl také přibližný čas vyplnění dotazníku. Nástroj pro tvorbu online dotazníku kwiksurveys.com v rámci reportingu měří čas vyplnění každého dotazníku. Pro pilotážní dotazníky byl průměrný čas 3,6 minuty pro jeden dotazník. Z tohoto důvodu jsem poté při sdílení dotazníku uváděla, že vyplnění dotazníku zabere respondentovi zhruba 5 minut. Chtěla jsem tak poukázat na to, že dotazník není dlouhý pro vyplnění a zároveň mít toto tvrzení také podložené. Vzhledem k tomu, že výsledky z pilotáže nepřinesly žádné úpravy, které by bylo třeba do dotazníku zahrnout, po dokončení a vyhodnocení pilotáže jsem spustila samotný sběr dat.

2.4 Sběr dat

Sběr dat jsem prováděla pomocí online samovyplňovacího dotazníku. Prostřednictvím online dotazování je dnes již sbírána většina kvantitativních výzkumů, ale je důležité nepodcenit postup při sběru, protože se výrazně liší od jiných metod sběru dat. [Poynter

2010: 3] Výsledky je proto potřeba interpretovat vzhledem k tomu, že dotazování probíhalo online. Sběr dat probíhal od 6. do 11. května 2017. Celkově se podařilo nasbírat 718 dotazníků, po vyčištění dat od nedokončených dotazníků a dotazníků, u kterých nebyla ověřena přesnost odpovídání respondenta, výsledný vzor tvořilo 548 dotazníků.⁴

Kde mohl respondent dotazník najít? Místem, kde mohl potenciální respondent najít odkaz na dotazník, je sociální síť Facebook, na kterém jsem vyvěsila odkaz do různých veřejných facebookových skupin. K odkazu byla vždy připojena žádost o vyplnění, uvedení účelu, tedy že data budou použita pro praktickou část výzkumu mé diplomové práce, uvedeno bylo rovněž téma výzkumu čistě pro nalákání respondenta a sděleno bylo také, že odhadovaný čas na vyplnění dotazníku by měl být okolo 5 minut.

Vzhledem k metodě výzkumu CAWI počítám s nízkou návratností (okolo 10%), snažila jsem se ji zlepšit skrze dodatečnou výzvu k vyplnění dotazníku (tzv. follow up). [Remr 2015: 40] Je důležité „udržet si respondenta“. Pokud se už potenciální respondent rozhodne, že dotazník vyplní, je důležité, aby pro něj vše bylo dobře srozumitelné a nic ho již neodradilo od vyplnění. Je potřeba, aby hned po kliknutí na odkaz respondent jasně viděl, že se dostal na dotazník, který chtěl vyplnit a musí také dostat instrukce, jak má postupovat ve vyplnění formuláře. [Dillman, Tortora, Bowker 1998: 7] Vše musí být jasně a stručně podáno tak, aby se minimalizovala situace, že respondent i přesto, že na odkaz klikl, nakonec opustí dotazník nevyplněný. V souboru s hrubými daty jsou zaznamenány také dotazníky, které respondenti nedokončili, celkem bylo těchto případů 115 (tedy 16 % z celkového vzorku). V tomto typu výzkumu nelze určit konkrétní procento návratnosti, ovšem z těch, kteří se rozhodli dotazník vyplnit (nebo do něj alespoň nahlédnout) jich 16 % nakonec dotazník nedokončilo. Tyto dotazníky jsem ze závěrečné analýzy vyloučila jako neúplné.

V tomto výzkumu využívám metodu sběru dat CAWI neboli *Computer assisted web interview*, která, jak už název napovídá, se provádí bez tazatele. To má své výhody i nevýhody. Tazatel může respondenta motivovat k vyplnění dotazníku nebo ho přesvědčit, aby se do výzkumu zapojil. Také ho může osobně ujistit o etické stránce výzkumu, ochraně osobních údajů a anonymizaci respondenta. Na druhou stranu tazatel

⁴ Kompletní soubor dat je zveřejněný na online uložišti a je zpřístupněn přes hypertextový odkaz (Příloha č. 2) nebo QR kód (Příloha č. 3)

může i nevědomě zkreslit data, ať už se jedná o ovlivnění odpovědi respondenta nebo o špatné vyplnění odpovědi do dotazníku. Také tón hlasu či projev při čtení otázek může respondenta navést na odpověď, kterou by při vlastním čtení otázky nezvolil. „Elektronické dotazování nepotřebuje tazatele, tím je dána jeho nestrannost (nemožnost ovlivňovat respondenta).“ [Kozel 2006: 144] Je proto třeba výsledky i data interpretovat a vztahovat právě k online sběru dat metodou CAWI, protože při použití stejného nástroje v kombinaci s jinou metodou sběru dat (například CATI) nejsou výsledky porovnatelné mezi sebou.

Jako pravděpodobně každá metoda sběru dat také online dotazování má svá úskalí. U dotazování prostřednictvím webu je například poměrně těžké určit návratnost. „Pokud jsou dobré důvody předpokládat, že zkoumaná populace běžně užívá internet a ovládá e-mailovou komunikaci, pak nízká cena oslovení i přenosu dat od respondenta do konečného souboru může vést k metodologickému závěru: nic nebrání nahradit výběrová šetření celoplošným cenzem. Moderní komunikační technika napomáhá oslovit cílovou populaci, jsou-li k dispozici kontakty (obvykle e-mailové adresy).“ [Ryšavý 2011: 89] Při využití metody CAWI je potřeba uvědomovat si omezení tohoto způsobu sběru dat. Rozhraní, ve kterém je dotazník naprogramován, má také vliv na to, jak ho respondent vyplňuje nebo zda se rozhodne pro jeho vyplnění. Je tedy potřeba vzít v úvahu vhodnost využití konkrétní aplikace a její uživatelské rozhraní a zároveň ověřit možnosti jeho funkcí. [Buchtík 2012: 142]

2.5 Úprava dat

Aplikace kwiksurveys.com zaznamenává odpovědi jednotlivých respondentů do reportu, který se dá velmi snadno exportovat do formátu xls a následně upravovat v programu Microsoft Excel. Vzhledem k tomu, že všechny varianty dotazníků jsou naprogramovány v jednom formuláři, všechna data jsou pohromadě v jednom souboru. Následná úprava dat spočívala v tom, že jsem si data očistila od nedokončených dotazníků a také od těch dotazníků, které nemají správně vyplněnou otázku D.1. a považuji tudíž jejich odpovědi za nespolehlivé. Nedokončených dotazníků, jak už jsem zmínila výše, bylo celkem 115. Z dokončených dotazníků jsem ještě vyřadila 55 těch, ve kterých v otázce „D1. Nyní vyberte číslo 3.“ byla odpověď nesprávně označena. Tyto dotazníky totiž neověřily respondentovu přesnost a mohlo by hrozit, že se jedná o dotazníky, které respondent naklikal, bez pročtení otázek nebo u kterých byl

v odpovídání nepřesný (označoval jinou hodnotu, než kterou chtěl zvolit). Celkový vzorek se tedy snížil na 548 dotazníků, ze kterých jsem prováděla analýzu.

2.6 Etické souvislosti výzkumu

Ráda bych se také věnovala etickým souvislostem, které jsou spojeny s tímto výzkumem. Vycházím z kodexu Akademie věd České republiky, kde se budu řídit zásadami určenými pro výzkumníka. Uvědomuji si meze použitých metod zkoumání, ovšem data interpretuji přesně a objektivně a hodnocení dat vychází z obecných zásad tohoto kodexu.⁵

Určitě je podstatné říci, že účast na tomto výzkumu je dobrovolná, záleží pouze na každém jednotlivém respondentovi, zda na odkaz klikne a také zda následně bude pokračovat ve vyplňování dotazníku. Dotazníky jsou anonymní, při výzkumu nezjišťuji žádné osobní údaje, které by mohly respondenta nějakým způsobem identifikovat nebo spojit respondenta s konkrétním dotazníkem. Výzkumný nástroj, kterým je dotazník, sbíraný skrze online prostředí oproti klasickým sběrům dat nevyžaduje informovaný souhlas, protože je zde už při vyplnění respondent anonymní a neuvádí žádné osobní údaje, na základě kterých by mohl být odhalen. Odpadají zde etické otázky ohledně ochrany osobních údajů, rekrutace respondentů a také otázka veřejného nebo soukromého prostoru pro dotazování. [Buchanan, Hvizdak 2009: 37]

Co je určitě potřeba zmínit, je fakt, že respondentům bude zatajen konkrétní účel výzkumu, tedy to, co nás zajímá pro následnou analýzu a zjištění. To, že v rámci tohoto výzkumu, testujeme liché a sudé škály, musí být respondentům zatajeno z důvodu možné ovlivnitelnosti. Pokud by bylo předem sděleno, že dotazník je zaměřen na to, jak jednotliví respondenti odpovídají na sudých/lichých škálách, pravděpodobně by toto jejich odpovědi ovlivnilo. Respondent by si to ani nemusel uvědomit, ale podvědomě by mohl své odpovědi upravovat. Z tohoto důvodu tedy nebude jasně řečeno, čeho se konkrétní výzkum týká a respondent si bude myslet, že výzkum se týká postojového tématu, o kterém vypovídají jednotlivé výroky.

⁵ Etický kodex výzkumných pracovníků v Akademii věd České republiky, dostupné z: <http://www.avcr.cz/cs/o-nas/pravni-predpisy/eticky-kodex-vyzkumnych-pracovniku-v-av-cr/>

U online dotazníku je také potřeba uvést vždy informace o účelu výzkumu (případně účelu vzniku a zadavatele) a pověření od dané instituce jako pozvání k zapojení se do výzkumu. Na zvážení je také, zda uvést kontaktní údaje, aby se respondenti mohli s výzkumníkem spojit a případně doptat se na výsledky či si ujasnit nějaké nesrovnalosti v dotazníku. Ve Spojených státech je u většiny výzkumných komisí na univerzitách povinný požadavek na e-mailové spojení na výzkumníka. Výzkumu to tak dodá větší důvěryhodnost a vzniká tak možnost interakce mezi respondenty a výzkumným týmem. [Wright 2005: online] Já jsem ve výzkumu uvedla účel dotazování i své jméno a příjmení, a protože jsem příspěvky do skupin přidávala pod svým osobním profilem, respondenti mě mohli kontaktovat právě přes Facebook.

3 ANALÝZA DAT

V následující části práce jsou formulována zjištění, která sebraná data přináší. Při porovnání různých typů a délek škál docházíme k odpovědím na hypotézy stanovené v metodologické části. Kapitola Interpretace dat pak formuluje hlavní závěry výzkumu, které následně diskutuje s teoretickými východisky práce.

3.1 Rozložení variant dotazníku ve vzorku

Před začátkem vyhodnocování sebraných dat jsem musela ověřit, zda jsou mezi sebou varianty dotazníku porovnatelné. Důležitým aspektem bylo, že pro každou variantu dotazníku je sebraný dostatek dat, který je zároveň srovnatelný i skrze sociodemografické charakteristiky respondentů.⁶ Stejně tak pro ověření hypotéz je také nutné, aby všechny varianty obsahovaly odpovědi respondentů, kteří mají děti i respondentů bezdětných. Následující tabulka ukazuje počty sebraných dotazníků za jednotlivé varianty.

⁶ Kompletní soubor dat je zveřejněný na online uložišti a je zpřístupněn přes hypertextový odkaz (Příloha č. 2) nebo QR kód (Příloha č. 3)

	N	N bez D1.
varianta 1	161	146
varianta 2	159	142
varianta 3	141	131
varianta 4	142	129
celkem	603	548

Tabulka č. 2

K výsledné analýze budu používat z celkových 718 dotazníků pouze ty dotazníky, které byly dokončené (respondent vyplnil všechny povinné otázky a dotazník odeslal k hodnocení). Zároveň jsem z analýzy vyřadila všechny dotazníky, ve kterých respondent v otázce D1., která testuje přesnost odpovídání respondenta, zvolil jiné číslo než 3. Celkově je tedy k analýze využito 548 dotazníků. Z nichž je 146 s variantou dotazníku 1, 142 s variantou 2, pro variantu 3 bylo nasbíráno 131 plnohodnotných dotazníků a čtvrtá varianta dotazníků sesbírala vhodná data od 129 respondentů. Můžeme tedy říci, že mezi počty respondentů s jednotlivými variantami dotazníků není žádný výrazný rozdíl a není proto nutné je z tohoto pohledu upravovat.

Vzhledem k tomu, že výsledky výzkumu by mohly vychýlit také rozdílné charakteristiky respondentů, podívala jsem se na rozložení dat i skrze otázky zjišťující pohlaví, věk, bydliště a vzdělání. Tyto otázky byly do výzkumu zařazeny právě proto, aby působily jako kontrolní mechanismus při ověřování porovnatelnosti variant dotazníku potažmo typů měřících škál.

	S1. Pohlaví		S2.Věk						
	ženy	muži	15–18	19–25	26–30	31–40	41–50	51–60	více než 60
varianta 1	76,03 %	23,97 %	1,37 %	51,37 %	19,18 %	23,97 %	3,42 %	0,68 %	0 %
varianta 2	86,62 %	13,38 %	0 %	47,18 %	19,72 %	26,06 %	6,34 %	0,70 %	0 %
varianta 3	87,20 %	12,80 %	0 %	48,09 %	18,32 %	25,19 %	4,58 %	3,05 %	0,76 %
varianta 4	75,97 %	24,03 %	0,78 %	45,74 %	22,48 %	22,48 %	6,20 %	1,55 %	0,78 %

Tabulka č. 3

V Tabulce č. 3 je zobrazeno rozložení proměnné pohlaví a věk mezi čtyři varianty dotazníku. Z těchto hodnot můžeme vidět, že u pohlaví je lehce vyšší procentuální zastoupení žen u variant 2 a 3. Vzhledem k tomu, že rozdíl je přibližně o 10 procentních bodů, ale zároveň je poměr žen ve všech variantách výrazně vyšší než poměr mužů, vždy přes 70 %, můžeme tato data bez problémů považovat za srovnatelně rozdělená vzhledem k pohlaví respondentů.

Pokud respondenty v jednotlivých variantách rozdělíme podle věku, vidíme z Tabulky č. 3, že u všech variant je největší zastoupení věkové kategorie 19-25 let, za ní pak druhou nejčetnější kategorií jsou respondenti 31-40 let. Při rozložení respondentů podle věku nevidíme mezi variantami dotazníku žádný výrazný rozdíl, takže i zde můžeme tvrdit, že věk respondentů by porovnatelnost variant neměl ovlivnit.

	S3. Velikost bydliště				
	méně než 5000 obyvatel	5000 - 10 000 obyvatel	10 001 - 50 000 obyvatel	50 001 - 100 000 obyvatel	nad 100 000 obyvatel
varianta 1	28,77 %	4,79 %	13,01 %	11,64 %	41,78 %
varianta 2	25,35 %	8,45 %	9,86 %	9,15 %	47,18 %
varianta 3	18,32 %	9,16 %	9,16 %	12,21 %	51,15 %
varianta 4	20,16 %	6,20 %	10,85 %	9,30 %	53,49 %

Tabulka č. 4

	S4. Nejvyšší dosažené vzdělání			
	základní	vyučen / vyučen s maturitou	středoškolské	vysokoškolské
varianta 1	1,37 %	5,48 %	49,32 %	43,84 %
varianta 2	0 %	6,34 %	43,66 %	50,00 %
varianta 3	0 %	6,87 %	51,91 %	41,22 %
varianta 4	0,78 %	5,43 %	36,43 %	57,36 %

Tabulka č. 5

Pro proměnné S3. Velikost bydliště a S4. Nejvyšší dosažené vzdělání jsem opět udělala rozpad na jednotlivé varianty a ani zde se nevyskytl žádný významný problém v rozložení odpovědí. U Velikosti bydliště jsou hodnoty pro všechny kategorie téměř srovnatelné, žádná z variant nevykazuje vybočení z trendu rozložení odpovědí. Vzdělání respondentů je také srovnatelné ve všech variantách, nejčastěji mají respondenti nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské nebo vysokoškolské.

Vzhledem k předchozím zjištěním můžeme říci, že sesbíraná data jsou vhodná k porovnání mezi jednotlivými variantami. Z pohledu námi zkoumaných sociodemografických charakteristik žádná z variant výrazně nevybočuje z řady. Tato data jsou tedy vhodná pro účely analýzy, a to bez jakéhokoli zásahu výzkumníka do dat.

Ještě jsem se na výsledná data podívala skrze fakt, jestli má respondent děti nebo ne (otázka F1.), tato otázka je velice důležitá, protože rozhoduje o informovanosti respondenta. Poměr informovaných a neinformovaných respondentů by tedy měl být přibližně stejný ve všech variantách dotazníku, tak abychom mohli říci, že i z tohoto pohledu jsou data srovnatelná.

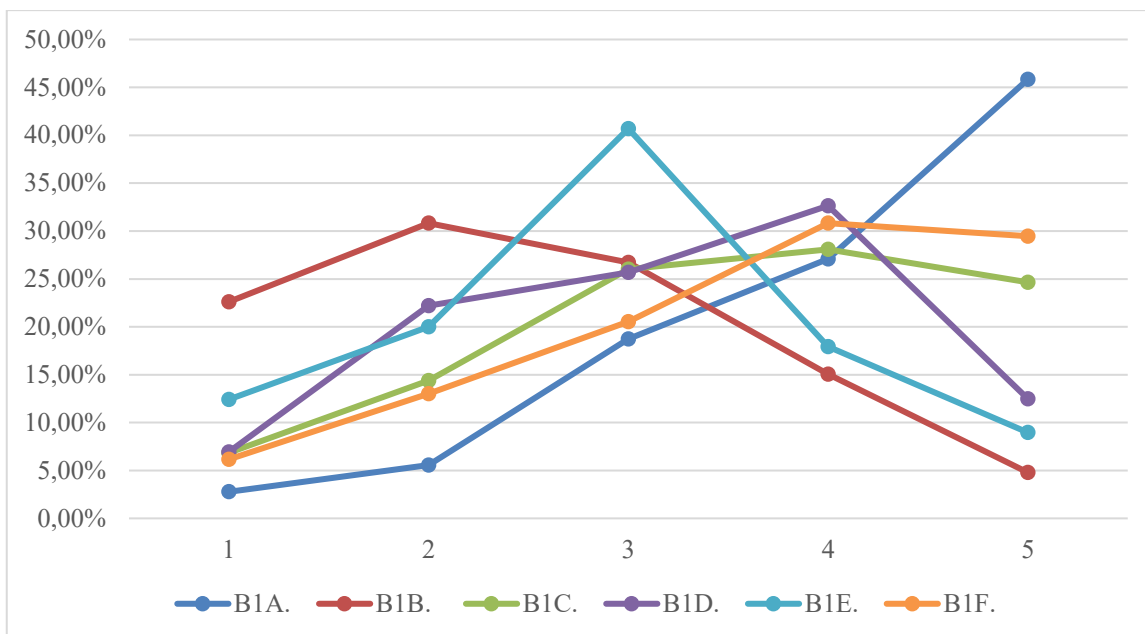
	F1.	
	mají děti	bezdětní
varianta 1	41,78 %	58,22 %
varianta 2	42,96 %	57,04 %
varianta 3	42,75 %	57,25 %
varianta 4	41,86 %	58,14 %

Tabulka č. 6

V tomto ohledu by se dalo říci, že rozložení dat je mezi jednotlivými variantami dotazníku téměř ideální. Ve všech variantách bylo lehce více respondentů bezdětných, ale hodnoty se pohybují okolo 58 %. Z pohledu informovanosti respondenta o daném tématu, kterou měříme tím, jestli má respondent děti, jsou tedy varianty dotazníku srovnatelné, jak ukazuje Tabulka č. 6.

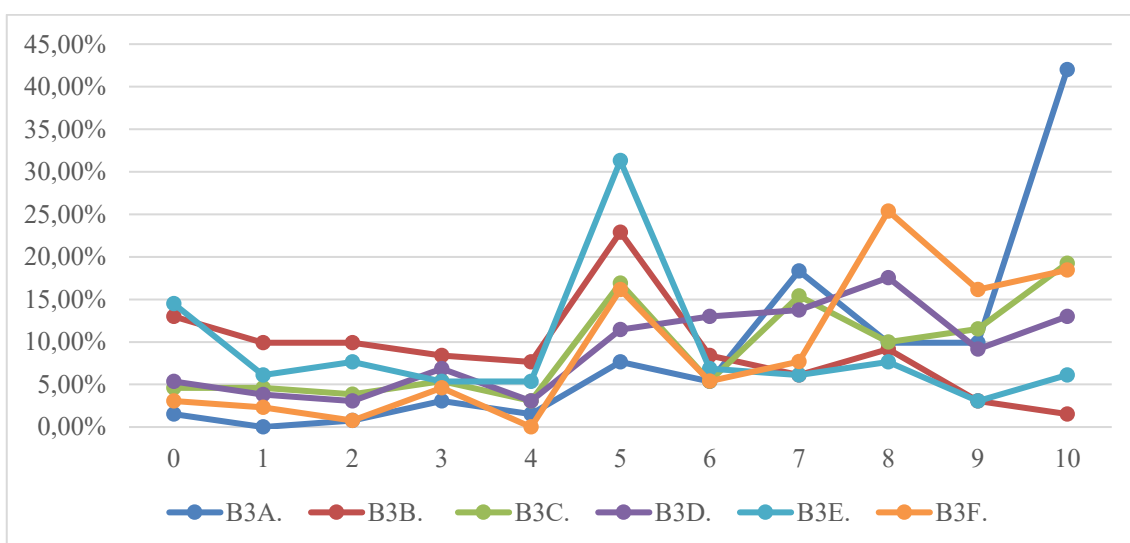
3.2 Vliv délky škály na volbu extrémních hodnot

Do výzkumu jsem zařadila různě dlouhé škály se stejnou formulací výroků. Jak tedy dopadly výsledky pro jednotlivé škály a nacházíme v nich nějaký trend, ve kterém se například liší dlouhé a krátké škály? Nejprve se zaměřím na porovnání lichých škál mezi sebou. Do grafu jsem zanesla odpovědi pro všechny výroky na škále.

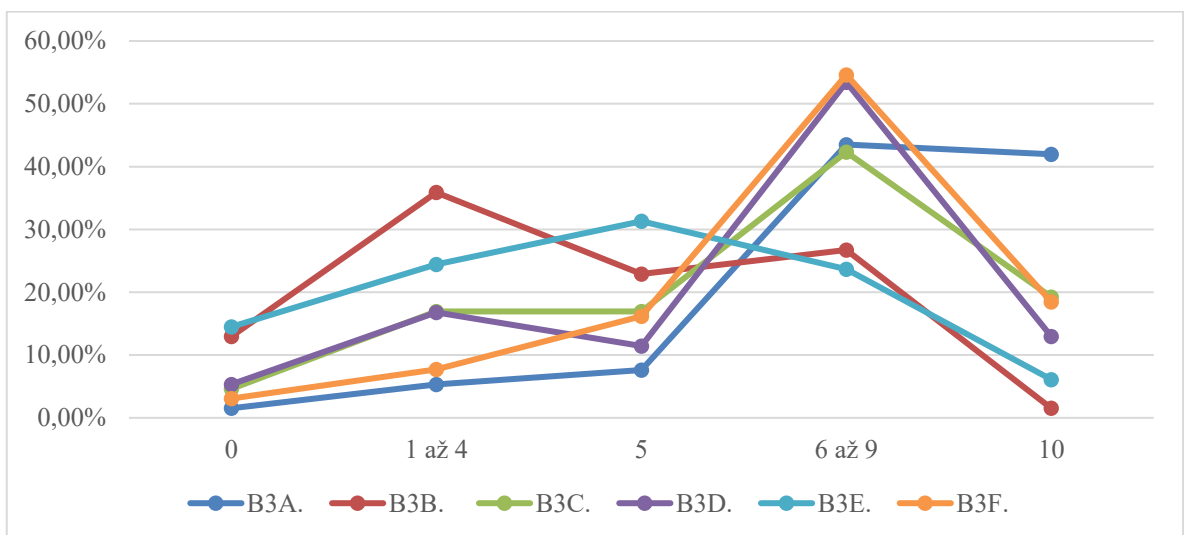
Graf č. 1

U pětibodové škály vidíme, že často volenou odpovědí je střední hodnota 3. U krajních hodnot počty respondentů klesají, výjimkou je pouze výrok A, který má znění „Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.“. Tento výrok ovšem vybočuje u všech typů škál a velmi často jej respondenti hodnotí extrémní pravou hodnotou, tedy „rozhodně souhlasím“, pravděpodobně je to právě kvůli formulaci tohoto výroku, protože je jedná o výrok, se kterým většina respondentů zkrátka souhlasí. V tomto případě tedy vidíme, že se respondenti u pětibodové škály drží při hodnocení spíše ve středu škály a nejsou tolik přikloněni k extrémním hodnotám škály.

Graf č. 2

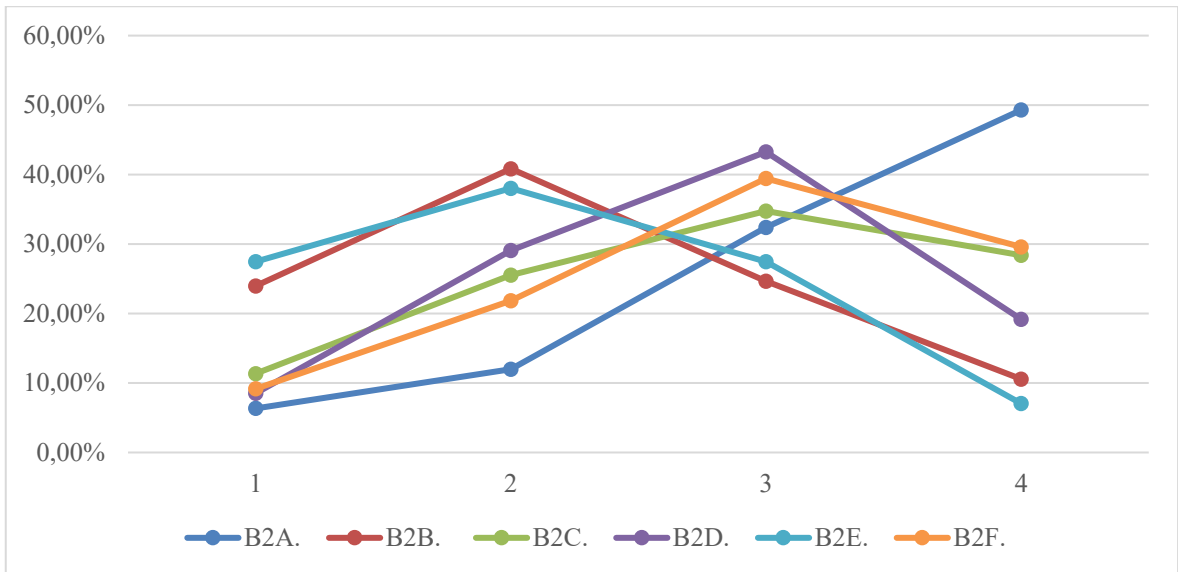
Při hodnocení stejných výroků na liché dlouhé škále, která má jedenáct bodů, vycházejí jednotlivé výroky odlišně než u kratší škály. Opět se velmi mnoho odpovědí kumuluje u střední hodnoty škály, která byla definována jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“. Ovšem v tomto grafu také můžeme vidět trend krajních hodnot, které se chovají jinak než u krátké škály. Z Grafu č. 2 je vidět, že poměr krajních hodnot stoupá od hodnot směřujících do středu, tedy od 1 a 9. Je zde vidět mírný nárůst právě pro krajní hodnoty, respondenti na delší škále inklinují k těmto hodnotám častěji. Ovšem co hodnoty, které se nacházejí mezi střední hodnotou a extrémy škály? Vzhledem k tomu, že dlouhá škála nabízí víc možností odpovědí, jsou jejich odpovědi rozprostřeny po větším kontinuu. Pro ukázkou jsem zkusila dlouhou škálu transformovat na škálu pětibodovou, kde jsem ponechala krajní hodnoty a středovou hodnotu a všechny hodnoty mezi jsem zakódovala pouze do dvou kategorií. Jak by poté vypadal trend odpovídání v porovnání s krátkou škálou?

Graf č. 3

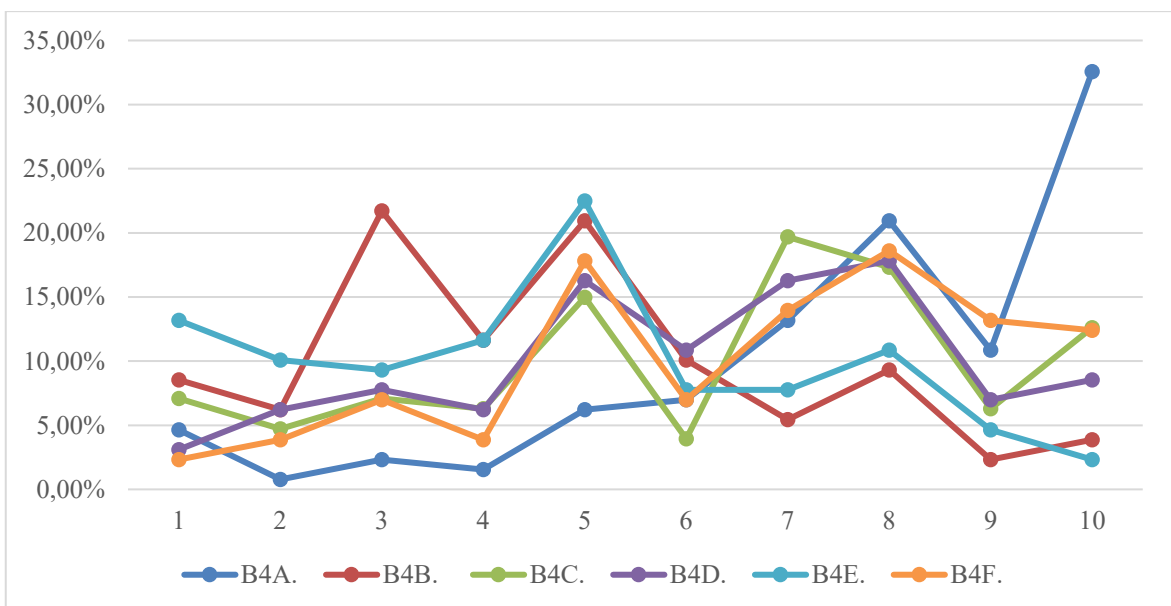
U transformovaného grafu vidíme, že se trend liší od grafu s baterií s pětibodovou škálou. Zde je nejvíce odpovědí respondentů v kategorii čtvrté, která znázorňuje odpovědi 6 až 9 na kontinuu. Tedy můžeme z těchto výsledků usoudit, že při jedenáctibodové škále respondenti tolik netíhnou ke střední hodnotě jako při pětibodové škále. Respondenti se spíše přikloní k jedné ze stran. V tomto případě se respondenti přiklonili ke druhé polovině škály „souhlasím“. Délka škály tedy může ovlivnit to, jak se respondent rozhoduje při odpovídání, v tomto porovnání tedy delší škála ukázala příklon ke kladné odpovědi, oproti krátké škále. Také dle netransformované škály

vidíme jiné chování extrémních hodnot na liché dlouhé škále. Jak se ovšem tento trend projevuje u sudých škál, které nemají střední hodnotu?

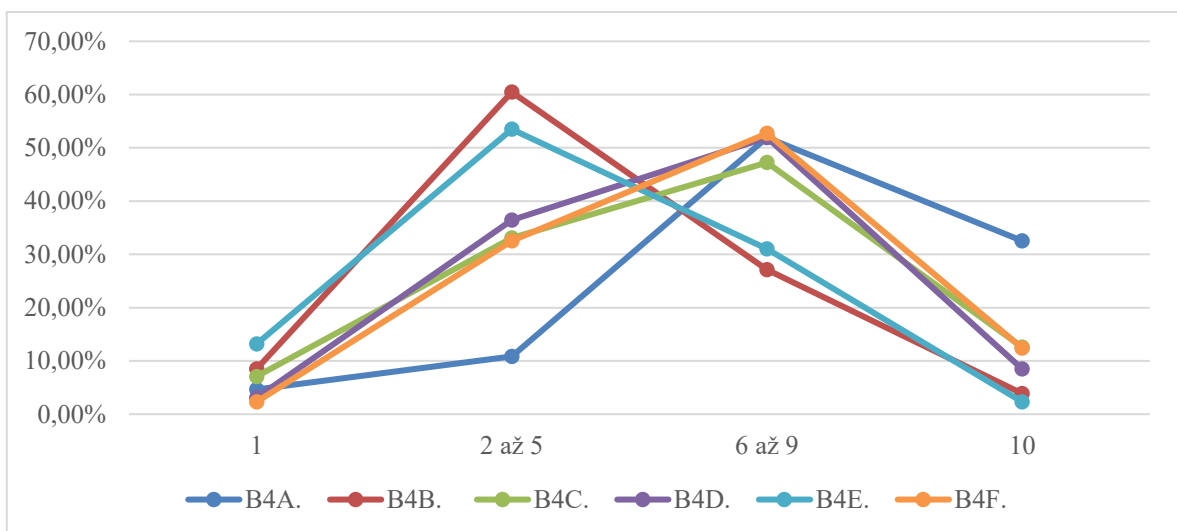
Graf č. 4

U škály čtyřbodové je vidět (Graf č. 4), že až na výjimku výroku A, který opět dosahuje velmi vysokého skóre pro hodnotu „rozhodně souhlasím“, jsou nejčastěji volenými odpověďmi hodnoty neextrémní 2 a 3. Na kontinuu se tedy respondenti častěji přiklánějí k hodnotám, které nejsou tak extrémní a volí hodnoty blízcí se středu škály. Přiklánějí se respondenti ke středu škály také u škály delší, která nabízí deset bodů?

Graf č. 5

U dlouhé škály vidíme, že je rozložení na škále více rovnoměrné. Žádná z odpovědí jednotlivých výroků nepřesáhla přes 35 %, a pokud bychom vyřadili výrok A, se kterým opět mnoho respondentů rozhodně souhlasilo, nepřesáhla by žádná ani 25 %. Trend v tomto grafu, ukazuje, že respondenti často volili hodnotu 5 a 8, naopak u hodnoty 6 trend výrazně klesá. U některých výroků zde opět můžeme pozorovat pozitivní zlom u hodnoty 2 a 9, od kterých se zvedá počet respondentů, kteří se přiklonili ke krajním kategoriím, ale není tak silný, jako u liché škály. I tuto škálu jsem pro další porovnání se čtyřbodovou škálou transformovala tak, že krajní hodnoty zůstaly a střed škály jsem rozdělila na dvě poloviny. Získala jsem tak transformovanou desetibodovou škálu na škálu se čtyřmi hodnotami.

Graf č. 6

Při převedení dlouhé škály na čtyřbodovou škálu se nám celkem potvrzuje to, co jsme už viděli u výsledků pro škálu čtyřbodovou. Největšími vrcholy trendu jsou hodnoty neextrémní tedy 2 a 3 bod. Pro kraje škály už trend hodně klesá. V tomto zobrazení se tedy neprojeví to, co jsme viděli ve zobrazení celé škály s deseti body, tedy že odpovědi respondentů se kumulují hlavně okolo hodnoty 5 a 8. Čtyřbodová škála nedokáže vyjádřit míru intenzity souhlasu. Zajímavé by také bylo se zaměřit právě na ty respondenty, kteří volili hodnotu 5, protože ačkoli to tak není, někteří respondenti ji mohli na desetibodové škále vnímat jako prostřední hodnotu, a tedy chtěli vyjádřit spíše neutralitu než mírný příklon k nesouhlasu.

Celkově tedy mohu shrnout, že délka škály je důležitým aspektem při její tvorbě. U škál lichých, které obsahují střední hodnotu se ukázalo, že na krátké škále (1-5) volí respondenti střední hodnotu velmi často, ovšem u škály delší (1-10) se více přiklánějí

k jedné z krajních hodnot škály. V našem výzkumu se například přiklonilo více respondentů k souhlasu. Také je zde jiné chování extrémních hodnot, u kterých se trend mírně zvedá při volbě delších škál. Pro sudé škály je u čtyřbodových škál nejvíce respondentů rozděleno mezi střední neextrémní hodnoty 2 a 3. U škály s deseti body jsou poté vidět konkrétní výkyvy při míře souhlasu u bodů 5 a 8. Tedy mírný příklon (5) k nesouhlasu a poměrně vysoký příklon (8) k souhlasu. Pokud škálu desetibodovou přetransformuji do pouhých 4 bodů, zanikají zde rozdíly mezi příklonem k souhlasím a nesouhlasím, není zde vidět, jak silně respondent vyjadřuje svůj souhlas.

3.3 Obtížnost vyplnění sudých a lichých škál

Zjistili jsme, že respondenti volí svou odpověď i na základě toho, kolik bodů škála obsahuje. Je tedy pro ně rozhodování obtížnější například pokud je škála delší nebo nemá střed, od kterého by se mohl respondent odrazit? Pro zjištění, jak hodnotí sami respondenti obtížnost škál, jsem do dotazníku zařadila otázku, která se respondenta dotazuje, jak obtížné bylo pro něj odpovědět na baterii výroků. Tato otázka následovala v dotazníku po obou bateriích, a to pro všechny varianty dotazníku. Má hypotéza byla, že „Respondenti hodnotí liché škály jako méně obtížné při vyplňování než škály se sudým počtem hodnot.“, právě z toho důvodu, že střední hodnota jim lépe pomůže určit směr. Vyhodnocovala jsem v tomto případě zvlášť škály krátké a škály dlouhé. Jako metodu analýzy jsem zvolila parametrický t-test, který porovnává průměry jednotlivých proměnných. Tuto analýzu jsem zpracovávala v programu SPSS. Jako dvě proměnné pro analýzu jsem zvolila typ varianty, kterou respondent vyplňoval (tedy typ škály, který dostal přiřazený) a obtížnost, tedy to, jakou odpověď zvolil při dotazu na obtížnost vyplnění výroků. Tyto dvě proměnné jsem překódovala z otázek C1. a C2. pro škály krátké a z otázek C3. a C4. pro dlouhé škály. Pro proměnnou obtížnost jsem zakódovala její hodnoty takto: 1 “velmi obtížné“, 2 “obtížné“, 3 “snadné“, 4 “velmi snadné“.

Pokud se podíváme na průměr proměnné vyjadřující hodnocení obtížnosti, u první varianty dotazníku se škálou obsahující pět bodů (1-5) vychází průměrná hodnota 3,03. Pro sudou čtyřbodovou škálu (1-4) ve druhé variantě dotazníku vychází průměr 3,01. Průměr je tedy pro oba typy škál velice podobný. Následně jsem provedla parametrický t-test pro dva typy výběru, abych zjistila, zda se obtížnost škál mezi sebou liší. Dle signifikace, která vyšla 0,776 (hladina spolehlivosti 95%) můžeme usoudit, že obě varianty dotazníku respondenti hodnotili jako stejně obtížné. Můžeme tedy říci, že dle

tohoto výzkumu se mezi sebou neliší obtížnost vyplnění pětibodové škály a čtyřbodové škály.

Varianta	N	Průměr	t-test for Equality of Means Signifikance
Varianta 1: škála 1-5	146	3,03	0,776
Varianta 2: škála 1-4	142	3,01	0,776

Tabulka č. 7

Následně jsem testovala také obtížnost vyplnění na dlouhých škálách. Třetí varianta dotazníku obsahovala lichou jedenáctibodovou škálu (0-10), čtvrtá varianta pak sudou škálu (1-10). K testování jsem opět použila jako metodu analýzy dvouvýběrový t-test. Průměry pro oba typy škál opět vychází velmi podobně. Pro lichou jedenáctibodovou škálu 2,92 a pro desetibodovou škálu pak 2,89 (Tabulka č. 7).

Při testování obtížnosti pro dlouhé škály se opět dle signifikance (0,660) na hladině spolehlivosti 0,05 ukazuje, že respondenti hodnotí oba druhy škál jako podobně obtížné. Tedy ani u těchto typů škál nemůžeme verifikovat zadanou hypotézu. Zatím se tedy prokázalo, že při hodnocení obtížnosti škály není rozdíl, jestli je škála sudá nebo lichá.

Varianta	N	Průměr	t-test for Equality of Means Signifikance
Varianta 3: škála 0-10	131	2,92	0,66
Varianta 4: škála 1-10	129	2,89	0,66

Tabulka č. 8

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla provést tento test i na druhé baterii výroků. Zde jsou liché škály a následně i škály sudé obsahující možnost „nevím“. Zajímalo mě, zda se zde projeví nějaký rozdíl pro hodnocení obtížnosti vyplnění baterie. Opět jsem vyhodnocovala zvlášť dlouhé a krátké škály. Ani v tomto porovnání se nepodařilo prokázat, že by se obtížnost z pohledu respondenta mezi těmito škálami nějak výrazně lišila.

Druhou hypotézu se mi tedy nepodařilo prokázat, dokonce s ohledem na tato data bychom mohli tvrdit, že délka škály nemá na obtížnost jejího vyplnění vliv. Můžeme tedy říct, že v rámci tohoto výzkumu nehrála v obtížnosti vyplnění otázek délka škály žádnou roli. Všechny škály byly respondenty hodnoceny jako snadné k vyplnění. Toto mohlo být způsobeno například oblastí, které se týkaly hodnocené výroky. Ta byla zvolena vzhledem k tomu, že jsem se snažila zvolit takovou oblast, o které se může vyjádřit běžný respondent a téma dotazníku by nebylo například specifické jen pro určitou skupinu respondentů nebo nebylo příliš kontroverzní. Rodina je pravděpodobně téma, na které má každý vzhledem ke své zkušenosti už utvořené názory. To je důvod, proč vyplnění těchto baterii mohlo respondentům připadat snadné vždy. Pokud bychom podobný výzkum provedli s baterii výroků zaměřených na jiné specifitější téma nebo by výroky byly formovány jinak, mohlo by dojít k rozdílům. Nicméně v tomto případě respondenti hodnotili všechny škály jako stejně obtížné pro vyplnění, mezi škálami se střední hodnotou a bez nebyl významný rozdíl.

3.4 Škály obsahující možnost „nevím“

Ve svém výzkumu jsem se také zaměřila na používání možnosti „nevím“, pokud respondent nedokáže nebo nechce zvolit žádnou z odpovědí na škále. Do dotazníku jsem zařadila baterii o čtyřech výrociích, které byly v kombinaci buď se sudou škálou a možnostmi „nevím“ nebo s lichou škálou bez této možnosti.

3.4.1 „Nevím“ jako častější volba neinformovaných respondentů

Předpokládala jsem, že možnost „nevím“ budou volit především ti, pro které není téma tak aktuální nebo zkrátka nemají tolik zkušeností a informací. Za neinformovaného respondenta jsem považovala každého, kdo uvedl v dotazníku, že nemá děti, jelikož se téma výzkumu věnovalo rodině v současné společnosti.

Nejprve se tedy podíváme na krátkou sudou škálu. Ta dávala respondentům na výběr hodnoty 1, 2, 3, 4 a také možnost odpovědět „nevím“. Vyhodnotila jsem tedy odpovědi pro každý výrok baterie. Nejvíce odpovědí „nevím“ se objevilo hned u prvního výroku „A. Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.“, zde hodnotu „nevím“ zvolilo 40 respondentů. Z nich bylo 35 % respondentů informovaných a 65 % neinformovaných. Ve druhém výroku zvolili odpověď „nevím“ pouze dva respondenti, oba neinformovaní. U třetího výroku byl poměr neinformovaných a informovaných respondentů 50 na 50, jedná se o 6 respondentů, kteří zvolili odpověď „nevím“. U čtvrtého výroku zvolilo tuto odpověď 10 respondentů, z nichž 60 % bylo

neinformovaných respondentů. Z následující tabulky (Tabulka č. 9) můžeme vidět, že v případě čtyřbodové škály s možností odpovědět „nevím“ se původní předpoklad potvrzuje. Celkem ze všech těch, kteří zvolili v této baterii možnost „nevím“, bylo 64 % informovaných respondentů. Možnost „nevím“ u tohoto typu škály byla zvolena celkem 58krát.

B5.		Informovaný	Neinformovaný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	35 %	65 %	40
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	0 %	100 %	2
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	50 %	50 %	6
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	40 %	60 %	10

Tabulka č. 9

U škály dlouhé desetibodové s možností odpovědět „nevím“ jsem se opět zaměřila na odpovědi „nevím“, kterých bylo celkově pouze 23. Takže v porovnání s kratší škálou nevyužívají respondenti možnost odpovědi „nevím“ tak často. Pravděpodobně při použití delší škály se respondent spíše přikloní k jedné z odpovědí a nepotřebuje možnost neodpovědět tak často. Následující tabulka (Tabulka č. 10) ukazuje, že u prvního, třetího a čtvrtého výroku opět převažovali respondenti neinformovaní, kteří volili možnost „nevím“. U výroku B odpověď „nevím“ volili pouze informovaní respondenti, ovšem jedná se pouze o tři případy. Celkově v baterii volilo odpověď „nevím“ 70 % neinformovaných respondentů. V tomto případě tedy můžeme hypotézu „U sudých škál volí neinformovaný respondent častěji možnost „nevím“ než respondent informovaný.“ jasně potvrdit. Předpoklad nevyšel pouze u druhého výroku, u kterého je ale velmi malý vzorek těch, kteří volili odpověď „nevím“.

B7.		Informovaný	Neinformovaný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	40 %	60 %	10
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	100 %	0 %	3
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	29 %	71 %	7
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	29 %	71 %	7

Tabulka č. 10

Celkově při srovnání délky škál ovšem můžeme říci, že u těchto sudých škál s možností „nevím“ se výzkumníkovi více vyplatí volit škálu delší, kde respondenti potom nevolí možnost „nevím“ tak často. Také můžeme říci, že pokud se pro téma výzkumu nabízí, že respondenti, kteří budou odpovídat, nebudou příliš dobře informovaní o tématu nebo nebudou mít přímo zkušenost, měl by výzkumník dát na výběr právě možnost „nevím“. Nenutí tak respondenty tipovat svou odpověď, pokud opravdu neví nebo nemají na daný výrok ustálený názor.

U lichých škál jsem testovala poměr informovaných a neinformovaných respondentů z těch, kteří zvolili střední hodnotu na škále. Vyhodnocovala jsem toto pro krátkou pětibodovou škálu a pro škálu jedenáctibodovou. U pětibodové baterie byla zvolena střední hodnota 3 celkem 155krát. Když se na tyto hodnoty podíváme v rozpadu na informované a neinformované respondenty, není zde tak velký rozdíl v poměru u jednotlivých výroků, nepřesáhne ani jeden typ respondenta přes 60 %. U výroků A a D zvolilo střední hodnotu více neinformovaných respondentů (58% a 57%). Naopak u výroků B, C volili častěji střední hodnotu respondenti informovaní. Ze všech odpovědí „nevím“, ji celkově volilo 62 % neinformovaných respondentů a 48 % informovaných. V tomto případě se tedy předpoklad potvrzuje pouze u poloviny výroků.

B6.		Informovaný	Neinformovaný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	42 %	58 %	66
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	58 %	42 %	24
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	52 %	48 %	23
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	43 %	57 %	42

Tabulka č. 11

V případě baterie s dlouhou lichou škálou byla zvolena odpověď celkem 125krát. Z nich ji zvolilo 47 % neinformovaných respondentů. U prvního z výroků je poměr informovaných a neinformovaných téměř shodný. U výroků B a D volili častěji odpověď „nevím“ informovaní respondenti. Třetí z výroků pak volilo 33 % informovaných respondentů a 67 % neinformovaných, ovšem oproti ostatním výročkům u tohoto bylo nejméně odpovědí „nevím“ (viz Tabulka č. 12).

B8.		Informovaný	Neinformovaný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	49 %	51 %	61
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	64 %	36 %	22
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	33 %	67 %	12
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	56 %	43 %	30

Tabulka č. 12

U lichých škál si můžeme ovšem povšimnout shody nejvíce odpovědí středních hodnot u výroků A a D, stejně tak největší zastoupení možností „nevím“ bylo v případě sudých škál. Na tomto případu se ukazuje, že respondenti, pokud neví, volí střední neutrální hodnotu. U prvního výroku byla tato možnost zvolena v lichých škálách téměř v polovině případů, proto pro výroky, které mohou být pro respondenta obtížnější pro vyplnění, z toho důvodu, že zkrátka neví míru svého souhlasu se zadanou informací, by měl dát výzkumník k dispozici variantu odpovědi „nevím“. V případě, že by škály byly vyhodnoceny bez ohledu na to, že u některých respondentů mohla střední hodnota zastupovat hodnotu „nevím“, data by se výrazně zkreslila.

Pro sudé škály s hodnotou „nevím“ jsem v tomto výzkumu prokázala, že hodnotu „nevím“ častěji volí neinformovaní respondenti. Tento trend byl silnější u krátké škály, kde i více respondentů volilo samotnou odpověď „nevím“. Pro liché škály jsem hypotézu nepotvrdila. Nevyšel zde konkrétní vztah mezi informovaností respondenta a jeho volbou odpovědi „nevím“. V tomto případě nemůžeme prokázat, že střední hodnotu odpovědi by častěji volili neinformovaní respondenti. Ovšem vzhledem k počtům volených odpovědí „nevím“ v souvislosti zvolených středních hodnot u liché škály by se nabízelo doporučení, že i v případě lichých škál je potřeba respondentovi poskytnout možnost volby „nevím“. Oddělíme od sebe tak ty respondenty, kteří nechtějí odpovídat nebo nemají názor na daný výrok a ty, kteří mají opravdu neutrální postoj, tedy „ani nesouhlasí, ani souhlasí“.

3.4.2 Nerozhodní respondenti

Kdo jsou respondenti, kteří volí hodnotu „nevím“, rozhoduje pouze jejich informovanost nebo se může jednat i o to, že se jedná o člověka, který si neumí vybrat? Je zkrátka nerozhodný? Z tohoto důvodu jsem se v rámci dotazníku ptala respondentů i na míru souhlasu v baterii výroků ohledně jejich rozhodnosti (E1.). S těmito výroky

mohli respondenti pouze souhlasit nebo nesouhlasit. Dle této baterie výroků jsem si následně vytvořila novou proměnnou – Rozhodný respondent. Jako rozhodný byl respondent označen v případě, že souhlasil s výroky „Myslím, že je snadné rozhodnout se.“, „Vím, jaké kroky je třeba učinit při rozhodování.“ a výrokem „Dělám rychlá rozhodnutí.“, a zároveň odpověděl, že nesouhlasí s výrokem „Snažím se vyhýbat rozhodování.“ a výrokem „Mám tendenci nechávat rozhodování na někom jiném.“ Pokud tedy respondent odpověděl takto na všech 5 výroků, by označen jako rozhodný. Takových respondentů bylo v celém vzorku 16 %. Zbytek respondentů byl označen jako nerozhodný respondent, protože se alespoň v jednom z výroků vyjádřil jako nerozhodný.

Možnost „nevím“ může být právě častou volbou nerozhodných respondentů. Je pro ně totiž těžší vybrat konkrétní hodnotu. Můžeme tedy říci, že ti respondenti, kteří volili hodnotu „nevím“, jsou častěji ti nerozhodní? Podívejme se tedy na krátkou čtyřbodovou škálu obsahující možnost „nevím“, kde se odpověď „nevím“ objevuje častěji než u dlouhé škály. Z následující Tabulky č. 13, vidíme, že u všech výroků volí možnost „nevím“ častěji respondenti nerozhodní. Celkem možnost nevím padla v této baterii 51krát od nerozhodného respondenta a pouze 7krát od respondenta rozhodného neboli v 88 % případů volil možnost „nevím“ nerozhodný respondent.

B5.		Rozhodný	Nerozhodný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	12 %	88 %	40
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	0 %	100 %	2
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	17 %	83 %	6
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	10 %	90 %	10

Tabulka č. 13

U desetibodové škály volilo možnost „nevím“ podstatně méně respondentů (pouze 23 hodnot „nevím“) v celé baterii. Pokud se podíváme na případy (Tabulka č. 14), kdy respondent volil „nevím“, jedná se i v této variantě škály převážně o respondenty, kteří jsou nerozhodní. U všech výroků v baterii převažují respondenti nerozhodní. Ze všech 23 případů volby „nevím“ bylo 20 z nich od nerozhodného respondenta (87%).

B7.		Rozhodný	Nerozhodný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	30 %	70 %	10
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	33 %	67 %	3
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	14 %	86 %	7
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	29 %	71 %	7

Tabulka č. 14

Pro varianty sudých škál obohacených o možnost „nevím“ tedy můžeme s jistotou říci, že možnost „nevím“ častěji dávají nerozhodní respondenti. Ve většině případů, kdy byla zvolena možnost „nevím“ ji zvolil nerozhodný respondent. Celkově z obou typů škál v 88 % případů volil odpověď „nevím“ nerozhodný respondent.

Stejně tak jsem zjišťovala poměr rozhodných a nerozhodných respondentů, kteří zvolili střední hodnotu u lichých škál. Je tedy střední hodnota častou volbou těch, kteří se nemohou rozhodovat? Pro lichou krátkou škálu se střední hodnotou 3 je u všech výroků zřejmé, že hodnotu „nevím“ volili převážně respondenti nerozhodní. Jejich poměr se u všech výroků pohybuje okolo 80 % (viz Tabulka č. 15).

B6.		Rozhodný	Nerozhodný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	21 %	79 %	66
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	12 %	88 %	24
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	17 %	83 %	23
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	19 %	81 %	42

Tabulka č. 15

Celkově ze všech 155 případů, kdy respondent zvolil střední hodnotu na škále, se v 81 % jednalo o nerozhodného respondenta. Můžeme proto říci, že k této hodnotě se přiklánějí respondenti nerozhodní. U jedenáctibodové škály (Tabulka č. 16) pak vidíme stejný trend, u všech výroků střední hodnotou častěji odpovídali nerozhodní respondenti. Z celkových 125 odpovědí hodnoty 5 (střední hodnota na škále) jich 100 uvedl právě nerozhodný respondent (80 %).

B8.		Rozhodný	Nerozhodný	N
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	18 %	82 %	61
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	27 %	73 %	22
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.	25 %	75 %	12
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.	17 %	83 %	30

Tabulka č. 16

Z těchto výsledků vidíme, že nerozhodní respondenti inklinují ke střední hodnotě při použití liché škály bez možnosti „nevím“. Pokud bychom tedy k lichým škálám přidali také možnost „nevím“, mohli bychom tak dostat přesnější data o střední hodnotě. Tedy rozdělili by se nám tím respondenti, kteří jsou nerozhodní v odpovědi a volili by spíše hodnotu „nevím“ a ti, kteří opravdu chtěli dát střední hodnotu, protože vyjadřuje jejich neutralitu při souhlasu či nesouhlasu. Z tohoto zjištění můžeme vznést doporučení při použití lichých škál. Ať už se jedná o neinformované respondenty nebo respondenty nerozhodné, pokud je použita škála s lichým počtem hodnot, měl by respondent mít možnost volby odpovědi „nevím“ mimo zadanou škálu. Nedochozí pak ke zkreslení střední hodnoty těmi respondenti, kteří se nedokážou rozhodnout nebo nemají názor na zadaný souhlas. V případě, že škála „nutí“ respondenta zvolit určitou hodnotu, respondenti, kteří zkrátka neví, jak mají odpovědět, mohou zkreslit výsledná data, protože se buď zařadí do středu škály, nebo náhodně vyberou hodnotu.

3.5 Srovnání sudé a liché škály skrze neextrémní hodnoty

Pokud respondent nezvolí krajní hodnotu škály, tedy konkrétní extrém „rozhodně nesouhlasím“ nebo „rozhodně souhlasím“, vybírá pak z hodnot, které se nachází mezi krajními hodnotami na škále. Všechny tyto hodnoty nazývám jako neextrémní hodnoty. Při předpokladu, že respondenti, kteří mají jasné extrémní stanovisko, zvolí krajní hodnoty a ostatní volí hodnoty neextrémní, by pak měl odpovídat podíl těchto neextrémních hodnot napříč všemi škálami. Tedy ti, kteří rozhodně nesouhlasí nebo souhlasí, zvolí krajní hodnoty bez ohledu na délku škály. Podívejme se tedy na data z krátkých škál při porovnání procentuálního podílu neextrémní hodnot (NH).

Výrok	podíl NH	NH	rozdíl (lichá – sudá škála)
B1A.	51,39 %	2, 3, 4	6,66 %
B2A.	44,73 %	2, 3	
B1B.	72,60 %	2, 3, 4	7,11 %
B2B.	65,49 %	2, 3	
B1C.	68,49 %	2, 3, 4	8,21 %
B2C.	60,28 %	2, 3	
B1D.	80,56 %	2, 3, 4	8,22 %
B2D.	72,34 %	2, 3	
B1E.	78,62 %	2, 3, 4	13,13 %
B2E.	65,49 %	2, 3	
B1F.	64,38 %	2, 3, 4	3,11 %
B2F.	61,27 %	2, 3	

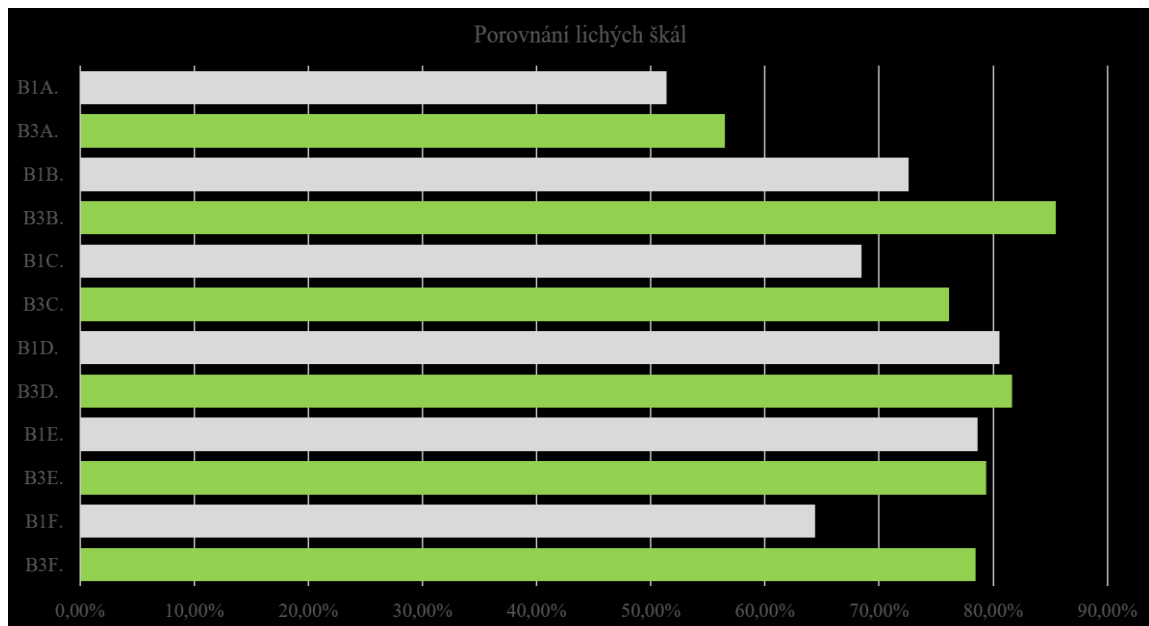
Tabulka č. 17

U porovnání pětibodové a čtyřbodové škály vidíme, že podíl neextrémních hodnot pro jednotlivé škály se poměrně výrazně liší. V případě výroků E „Rodičovství zvyšuje společenskou prestiž.“ je rozdíl dokonce 13,13 %. U všech výroků tedy můžeme říci, že v případě liché škály jsou neextrémní hodnoty voleny častěji než u sudé krátké škály. Znamená to tedy, že pokud je použita sudá škála, přiklánějí se respondenti více ke krajním hodnotám? V tomto případě můžeme potvrdit, že při použití čtyřbodové škály respondenti častěji volili extrémní hodnoty než u škály liché. Ovlivní toto zjištění nějakým způsobem i délka škály? Pokud bychom stejné porovnání provedli u liché a sudé dlouhé škály, potvrdí se stejný rozdíl mezi jednotlivými výroky?

Výrok	podíl NH	NH	rozdíl (lichá – sudá škála)
B3A.	56,49 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-6,30 %
B4A.	62,79 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
B3B.	85,50 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-2,10 %
B4B.	87,60 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
B3C.	76,15 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-4,16 %
B4C.	80,31 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
B3D.	81,68 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-6,69 %
B4D.	88,37 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
B3E.	79,39 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-5,11 %
B4E.	84,50 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	
B3F.	78,46 %	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	-6,81 %
B4F.	85,27 %	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	

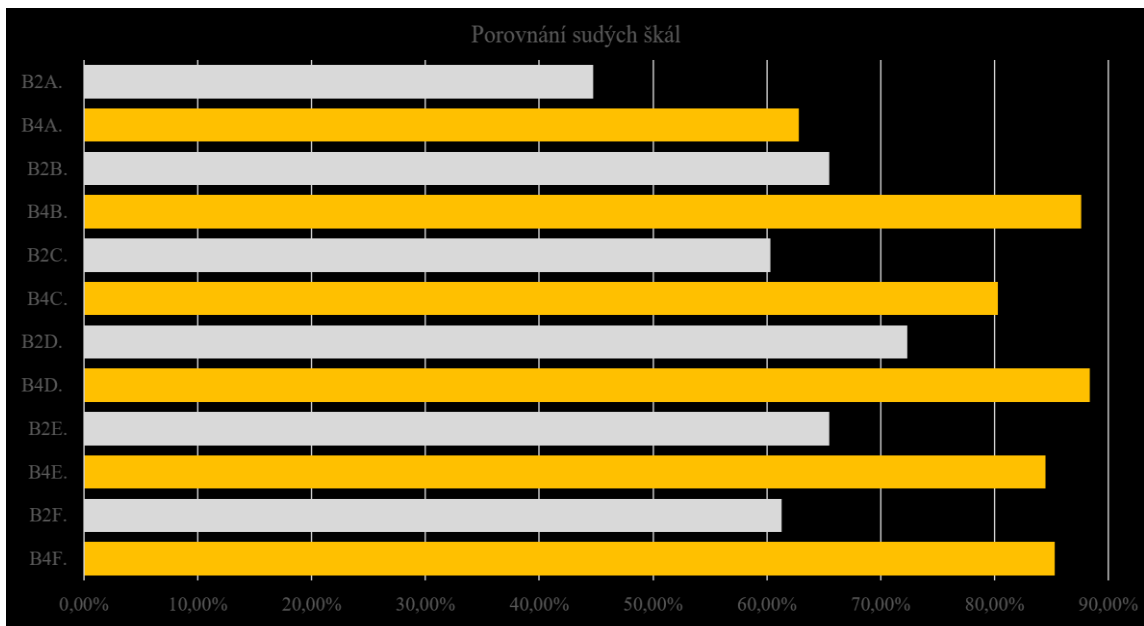
Tabulka č. 18

Pokud stejné porovnání neextrémních hodnot provedeme u dlouhých škál (Tabulka č. 18), opět vidíme, že mezi podíly neextrémních hodnot je rozdíl. Ovšem v tomto případě se ukazuje sudá škála jako ta, která má větší podíl neextrémních hodnot. Tedy opačný výsledek, než jaký jsme pozorovali u krátkých škál. Při porovnání jedenáctibodové a desetibodové škály vychází, že extrémní hodnoty dávají častěji respondenti na škále jedenáctibodové, tedy na liché škále. Tento trend se ukazuje opět u všech výroků v baterii. Vzhledem k tomu, že pro různé délky škál vyšly podíly extrémních hodnot opačně, můžeme zatím konstatovat pouze to, že fakt, jestli je škála lichá nebo sudá ovlivňuje i podíl extrémních hodnot ve vzorku. Nabízí se tedy ještě porovnání různě dlouhých lichých a sudých škál navzájem.

Graf č. 7

Pokud porovnáme baterii B1., která obsahovala možnosti 1–5 a baterii B3., která obsahovala jedenáct bodů (0–10), u všech výroků se ukazuje, že při použití delší škály respondenti více odpovídají v oblasti neextrémních hodnot. Tedy ani dvě liché škály mezi sebou nejsou v podílu neextrémních hodnot srovnatelné. U delší škály je tento poměr vyšší. Při výběru škály do dotazníku v případě škály liché je tedy určitě potřeba zvážit i počet hodnot na škále. Jak vidíme u kratších škál, respondenti častěji volí krajní hodnoty, naopak u dlouhé škály jsou jejich odpovědi ve větším množství rozděleny mezi neextrémní hodnoty. Krajní hodnoty jsou tedy v případě lichých škál ovlivněny jejich délkou. Platí toto i pro škály se sudým počtem hodnot?

Graf č. 8

Při srovnání sudých škál (v Grafu č. 8 je baterie B2. čtyřbodová škála a B4. desetibodová škála) opět vidíme, že při použití dlouhé škály se zvyšuje podíl neextrémních hodnot na kontinuu. Obecně tedy bez ohledu na to, zda je škála sudá nebo lichá, můžeme konstatovat, že u delších škál respondenti častěji volí neextrémní hodnoty.

Dle předchozích zjištění můžeme tvrdit, že při použití krátkých škál mají respondenti větší tendenci volit krajní hodnoty při využití sudé škály. U delších škál naopak volí respondenti častěji extrémní hodnoty, pokud je použita lichá škála (tedy škála, která má střední hodnotu). Pokud porovnáme škály z hlediska jejich délky, tak můžeme říci, že při užití delší škály respondenti tolik neinklinují k extrémním hodnotám a podíl neextrémních hodnot na kontinuu je větší než u krátkých škál. Neplatí tedy, že bez ohledu na délku škály zůstává počet podílu extrémních hodnot stejný, naopak délka škály má značný vliv na krajní i neextrémní hodnoty.

4 INTERPRETACE DAT

Nyní bych ráda ze zjištění, získaných při analýze interpretovala data a formulovala závěry. V rámci výzkumu jsem pracovala především s délkou škály, z toho pohledu, zda je škála sudá nebo lichá a také krátká (do 5 bodů) nebo dlouhá. Různě dlouhé škály jsem pak mezi sebou porovnávala. A co výzkum ukázal?

4.1 Délka škály má vliv na respondentovu odpověď

Délka škály se ukázala jako velmi důležitý aspekt škály. Ačkoli není jasně definovaný konkrétní počet hodnot, které by měla škála obsahovat, rozhodně můžeme tvrdit, že škály s různou délkou se chovají odlišně. Škály obsahující střední hodnotu, která v tomto výzkumu byla v dotazníku definovaná jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“, takže měla vyjadřovat respondentovu neutralitu, se liší i mezi sebou vzhledem k tomu, kolik je hodnot na škále. U kratší pětibodové škály se střední hodnotou 3, ji respondenti volili častěji než u delší škály (s 11 body), kde naopak měli tendenci přiklánět se více ke krajní hodnotě. Pokud škála nedává respondentovi možnost zvolit střední odpověď, na čtyřbodové škále se nejčastěji přiklání k neextrémním hodnotám 2 a 3. Vyjádří tak směr svého souhlasu i jeho sílu. Pokud nevolí krajní hodnoty, můžeme jeho odpověď na čtyřbodové škále interpretovat jako souhlasím/nesouhlasím, ale jeho odpověď není tak silná, aby zvolil hodnotu s přívlastkem „rozhodně“. Delší škála opět dává respondentovi možnost volby mezi více kategoriemi a tím pádem i větší prostor pro vyjádření intenzity souhlasu nebo nesouhlasu s výrokem v baterii. U delší škály respondenti opět velmi často volili neextrémní hodnoty, ale delší škála nám dává detailnější pohled právě na sílu souhlasu. Oproti čtyřbodové škále, kde jsme měli jen zaznamenání toho, k jakému směru škály se respondent přiklání a zda je jeho souhlas/nesouhlas extrémní, u dlouhé škály můžeme pozorovat větší nuance mezi respondenty, kteří volili neextrémní hodnoty na škále. Například v našem výzkumu vyšlo, že největší podíl nesouhlasu byl vyjádřen hodnotou 5, která se pohybuje okolo středu škály, naopak neextrémní souhlas byl vyjádřen hodnotou 8, která stojí mezi středem škály a její krajní hodnotou. Vidíme tedy, že u těch, kteří rozhodně nesouhlasili nebo souhlasili, byla větší intenzita souhlasu.

Při transformování delších škál na škály s menším počtem hodnot můžeme pak simulovat, jak by byly odpovědi rozloženy při použití krátké škály. Ovšem toto je za předpokladu, že by respondenti, kteří zvolili extrémní hodnotu na dlouhé škále, volili tuto extrémní hodnotu i na krátké škále. To, jak si vysvětlíme dále, nemusí ovšem vždy platit. Nicméně z těchto zjištění vyplývá, že při použití delších škál získáme především informaci o intenzitě souhlasu respondenta na dané škále. Kromě směru a případné neutrality (u liché škály) tedy získáme intenzitu příklonu respondenta ke krajní hodnotě, kterou škály čtyř a pětibodové nejsou schopny vyjádřit. Vzhledem k tomu, že při

hodnocení obtížnosti vyplnění škály se respondenti nevyjádřili ani o jedné ze škál, že by bylo její vyplnění příliš obtížné, nabízí se doporučení využití ve výzkumu s podobným tématem a rozsahem spíše použít delší škály, protože výzkumníkovi nabídnou více informací.

Problém ovšem nastává v tom případě, pokud se podíváme na to, jak délka škály ovlivňuje respondentovu volbu ohledně extrémů škály. Když jsem mezi sebou porovnávala krátké a dlouhé škály (viz Grafy č. 7 a 8), jasně se u všech výroků ukázalo, že při využití delší škály volí neextrémní hodnoty větší podíl respondentů než u škál krátkých. Tedy nejen, že ti, kteří nechtěli volit krajní hodnotu, vyjádří míru intenzity se souhlasem/nesouhlasem, ale zároveň část z těch, kteří by při krátké škále volili extrémní hodnotu, se při dlouhé škále přikloní blíže středu. Navíc pokud se podíváme na hodnoty, které jsou hned další možností za extrémní hodnotou směrem ke středu (například na škále 0-10 jsou to hodnoty 1 a 9), tyto hodnoty obecně volilo velmi malé množství lidí. Tedy ti, kteří by u krátké škály volili extrém, se u delší škály mohou přiklonit například až ke třetí hodnotě od krajní hodnoty. Takže by se rozhodnost jejich souhlasu rozměnila na dlouhé škále.

4.2 Volba možnosti „nevím“

Otázkou stále zůstává, zda ke škále přidat možnost „nevím“ pro respondenty, kteří si zkrátka na škále nevyberou. Hodnotu „nevím“ volili častěji respondenti u krátkých škál. Větší kontinuum na dlouhé škále tedy pravděpodobně pomáhá respondentům při jejich rozhodování o výběru odpovědi. U sudých škál, na kterých jsem tuto možnost testovala, se ukázalo, že častěji hodnotu „nevím“ volí respondenti, kteří jsou neinformovaní o tématu (nemají například tolik vlastních zkušeností – v tomto výzkumu nemají děti) a také ji mnohem častěji volí respondenti nerozhodní. Jak jsme viděli u jednotlivých výroků v baterii, volba odpovědi „nevím“ závisela také na konkrétním výroku. Některé výroky vykazovaly mnohem častější výskyt této odpovědi napříč všemi typy škál. Tedy respondentovu volbu odpovědi „nevím“ neovlivňuje jen jeho informovanost nebo rozhodnost, ale také konkrétní formulace výroku, ke kterému se škála vztahuje. Některé z výroků na škále by dle tohoto měřítka mohly určit jako „jednodušší pro zodpovězení“, protože počet respondentů, kteří u něj zvolili možnost „nevím“, byl velmi malý.

U lichých škál jsem se ze stejného pohledu zaměřila na jejich střední hodnoty. Střední hodnotu zde volila poměrně značná část respondentů bez ohledu na to, jestli se jednalo

o krátkou nebo dlouhou škálu. U jednoho z výroků se podíl odpovědí u střední hodnoty pohyboval okolo 50 %, jednalo se přitom o výrok, který měl u sudých škál nejvyšší počet odpovědí „nevím“ oproti ostatním výročkům. V tomto případě tedy při interpretaci dat nemůžeme rozlišit, zda se opravdu jednalo o respondenty, kteří měli k výroku neutrální postoj „ani nesouhlasím, ani souhlasím“ nebo zda část z nich nevěděla, jak odpovědět, ale neměli k dispozici možnost „nevím“. Pokud tedy chceme, aby škála ukazovala neutralitu respondenta, je vhodné zařadit do škály střední hodnotu, kterou ovšem jasně definujeme, a navíc ještě u škály dáme možnost volby „nevím“. Tím se od těch respondentů, kteří chtěli vyjádřit neurčitou míru souhlasu, odfiltrují ti, kteří nevědí, jak vyjádřit míru svého souhlasu s daným výrokem nebo se nemohou rozhodnout pro jednu z možností. Nerozhodné respondenty zmiňuji z toho důvodu, že se při analýze dat ukázalo, že právě nerozhodní respondenti inklinují ke střední hodnotě při použití liché škály bez možnosti „nevím“. Pokud bychom střední hodnotu nahradili za hodnotu „nevím“, tak, že by byla použita ve středu škály, nemohli bychom pak ovšem vyjádřit neutralitu souhlasu. Jako řešení, které poskytne o respondentovi nejvíce informací, se pak jeví lichá škála, která má neutrálně definovanou střední hodnotu a nabízí respondentovi také možnosti zvolit u výroku možnost odpovědi „nevím“, která je formulovaná mimo kontinuum škály.

5 DISKUZE S TEORETICKÝMI VÝCHODISKY

Nyní bych ráda propojila závěry, které vyplývají z interpretace dat, s teoretickými východisky uvedenými na začátku této práce.

5.1 Jaká škála je pro respondenta obtížnější?

Ačkoli Pearse uváděl, že vyšší počet kategorií je pro respondenta složitější pro vyplnění, protože se rozhoduje mezi možnými alternativami [Pearse 2011: 161], výzkum provedený v rámci této práce toto tvrzení nepotvrdil. U všech škál hodnotili respondenti jejich obtížnost velmi podobně a ani při porovnání lichých a sudých škál se také neprokázal žádný rozdíl. Pokud bychom u výroků v baterii zvolili jiné téma, mohlo by možná dojít ke změně těchto výsledků. Téma rodiny bylo zvoleno z důvodu toho, že je pro respondenty dobře uchopitelné a jedná se o téma, na které již pravděpodobně mají utvořený názor. Nemyslím si ovšem, že zvolené téma bylo nevhodné. Naopak dle Prestona a Colmana by neměly být škály příliš těžké, protože to může zapříčinit

frustraci respondenta a tím pádem i snížit kvalitu jeho odpovědí. [Preston, Colman 2000: 3]

Preston s Colmanem ve svém šetření také měřili obtížnost vyplnění škály tak, že se respondentů dotazovali. Stejně tak jsem i já ve svém šetření respondentům pokládala otázky na obtížnost vyplnění škály. Ve studii Prestona a Colmana výsledky ukazovaly, že nejobtížnější byly škály dlouhé – jedenáctibodové (a také škála obsahující 101 bodů). Jako nejjednodušší pro vyplnění se pak ukázaly škály liché pětibodová a sedmibodová a škála desetibodová, která může být pro respondenta jednodušší při vyplňování kvůli tomu, že si ji představí jako podíl ze 100 %. [Preston, Colman 2000: 3–9] Vzhledem k tomu, že v mém výzkumu se neprojevila rozdílnost mezi jednotlivými typy škál, možné rozšíření tohoto výzkumu by bylo zaměřit se ještě na baterii s výroky formulovanými na jiné téma, případně s výroky formulovanými více kontroverzně. A následně vyhodnotit, zda při porovnání mezi různě dlouhými škálami byl rozdíl, či zda by se všechny škály opět chovaly podobně při hodnocení jejich obtížnosti.

5.2 Použit sudou nebo lichou?

Můžeme tedy určit, jestli je lepší do dotazníků zařadit sudou nebo lichou škálu? Někteří autoři se při volbě mezi sudou a lichou škálou staví na stranu škál lichých, protože na rozdíl od těch sudých, obsahují střední hodnotu. Díky této střední hodnotě můžeme u lichých škál posuzovat nejen směr postoje, ale také její neutralitu. [Revilla, Saris, Krosnick 2014: 75] Ovšem dle závěrů provedeného výzkumu je třeba také dodat, že střední hodnota může být volbou nejen těch, kteří jsou neutrální při volbě míry souhlasu s výrokem, ale i těch, kteří jsou nerozhodní. Dobře to ilustroval první výrok na škále, u kterého možnost „nevím“ na sudé škále zvolilo výrazné množství respondentů. U stejného výroku pak v případě liché škály bez možnosti „nevím“ zvolila prostřední hodnotu polovina respondentů. Pokud se tedy lichá škála použije do dotazníku bez toho, aby respondent dostal možnost odpovědět „nevím“, nebude pravděpodobně střední hodnota vyjadřovat pouze neutralitu, ale zařadí se do ní i respondenti, kteří nevědí, jak odpovědět nebo jak se rozhodnout. Také Červenka uvádí, že neutrální střední hodnotu často volí velká část respondentů. [2015: 35] Přiklonila bych se tedy ke Garlandovi, který nechává zařazení střední hodnoty na škálu na preferenci výzkumníka. A zároveň se ptá, jaký je vhodný způsob pro nabídnutí možnosti neutrální odpovědi. [1991: 1-4] Pokud se tedy výzkumník rozhodne pro použití liché škály, měl by dle závěru tohoto výzkumu zvolit také zařazení odpovědi „nevím“. Aby předešel nejasnostem, měl by

v dotazníku i jasně definovat, co znamená střední hodnota, jestliže se jedná o neutrální stanovisko při míře souhlasu, mohla by tato hodnota být označena jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“.

Alwin doporučuje jako nejvhodnější typ škály škálu sedmibodovou, protože dává výzkumníkům informace o směru, neutralitě a také intenzitě souhlasu či nesouhlasu. [Alwin 1997: 321–322] Při zkoumání vlivu délky škály se škály s vyšším počtem hodnot ukázaly jako vhodnější z toho pohledu, že při srovnání výzkumník získá podrobnější informace o síle intenzity. Navíc takovou škálu případně může výzkumník do kratší škály transformovat. Zároveň ale výsledky našeho výzkumu ukazují na to, že podíl neextrémních a krajních hodnot na škále se mění při použití krátkých a dlouhých škál. Pokud je použita kratší škála, respondenti mají větší tendenci volit krajní extrémní hodnoty, naopak při delších škálách vybírají více z neextrémních hodnot. Při porovnání krátkých škál mezi sebou je vyšší podíl neextrémních hodnot na liché škále, ale u dlouhých škál je tomu naopak a neextrémní hodnoty respondenti častěji volí u sudé škály. Výzkum tedy podpořil Červenkovu tvrzení, že sudé i liché škály se chovají odlišně a mohou mít vliv na rozložení odpovědí na kontinuu škály. [2015: 35] Možným rozšířením provedeného výzkumu by určitě bylo zařazení škály sedmibodové, která je také často využívána. Jedná se o škálu, která už dokáže určit intenzitu odpovědi, ale zároveň nenabízí tolik možností jako dlouhé škály, které byly ve výzkumu měřeny. V takovém případě by ale pro její porovnání měl být výzkum také realizován se šestibodovou škálou, která by demonstrovala stejně dlouhou škálu bez střední hodnoty. Pro potvrzení závěru, který doporučuje používat liché škály v kombinaci s odpovědí „nevím“, by případný navazující výzkum mohl porovnat stejně dlouhé liché škály v případě, kdy je k nim nabídnuta respondentovi i možnost odpovědět „nevím“ a v případě, kdy tato možnost není. Takový výzkum by mohl nastínit podíl respondentů, kteří pokud neví a nemají možnost takto odpovědět, volí střední hodnotu.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se věnovala hodnotícím škálám, které jsou využívány při měření postojů. Na tyto škály jsem se zaměřila hlavně z pohledu počtu bodů na kontinuu škály. Protože neexistuje žádné teoretické doporučení, jak dlouhá by škála měla být, porovnávala jsem mezi sebou několik typů škál. Liché škály jsou navíc ještě

specifické tím, že mají na kontinuu střední hodnotu, která může vyjadřovat neutralitu respondenta k míře souhlasu s daným výrokiem. Jako součást práce jsem testovala v online dotazníku baterii s různě dlouhými škálami, které jsem při analýze porovnávala. Celkem byly použity čtyři varianty dotazníku. Pracovala jsem se dvěma typy krátkých škál – čtyřbodovou a pětibodovou a se dvěma dlouhými škálami desetibodovou a jedenáctibodovou s krajní hodnotou 0 na stejně formulovaných bateriích. Zaměřila jsem se více i na střední hodnotu na škále liché a případnou odpověď „nevím“ přidanou k sudým škálám. Data byla sbírána přes online dotazník, takže je třeba tyto výsledky vztahovat právě k této metodě sběru dat, protože u jiných typů by takové závěry nemusely být platné.

Při porovnání lichých škál mezi sebou se u kratší škály ukázala střední hodnota jako častěji používaná respondenty než u jedenáctibodové škály (0-10), kde se respondenti přikláněli více ke krajní hodnotě. U sudých škál ukázaly výsledky na dlouhé škále konkrétní míru intenzity souhlasu či nesouhlasu, který na čtyřbodové škále nelze vyjádřit. Z tohoto pohledu se dlouhé škály ukázaly jako vhodnější, protože dávají také informaci o intenzitě míry souhlasu a zároveň u sudých škál s možností odpovědět „nevím“ tuto možnost volilo méně respondentů u dlouhé škály než u krátké, takže více položek na kontinuu může respondentovi i pomoci při rozhodnutí. Analýza také ukázala, že oproti Pearseovu tvrzení nehodnotí respondenti dlouhé škály jako obtížnější než škály krátké. [Pearse 2011: 161] Oba typy škál i bez ohledu na střední hodnotu se respondentům jevily jako poměrně snadné k vyplnění.

Nemůžeme ale obecně určit, že dlouhé škály jsou pro výzkum postojů vhodnější, i přesto, že bychom je případně mohli transformovat do škál s nižším počtem hodnot. Toto by platilo za předpokladu, že délka škály nemá vliv na krajní extrémy. Ovšem jak ukázaly výsledky výzkumu, podíl neextrémních hodnot na škále se liší v rámci různě dlouhých škál. Krajní hodnoty častěji volí respondenti u škál krátkých, na dlouhé škále se pak jejich míra souhlasu více rozmělní. Rozdíl podílu neextrémních a extrémních hodnot je pak jiný v porovnání sudých a lichých škál. Zde jsem nenašla jednoznačný trend, protože na kratších škálách volí častěji krajní hodnotu respondent na sudé škále, naopak u dlouhých škál volí respondent častěji extrémní hodnotu v případě použití lichých škál.

Pokud srovnáme krátkou a dlouhou sudou škálu s možností odpovědět „nevím“, častěji tuto možnost volí respondenti na kratší škále. V rámci analýzy jsem se snažila zjistit i konkrétnější charakteristiky těchto respondentů, které ukázaly, že hodnotu „nevím“ volili více respondenti neinformovaní než respondenti informovaní. Také z těch případů, kdy se respondent rozhodl zvolit odpověď „nevím“, se ve většině případů jednalo o respondenta nerozhodného. Na lichých škálách jsem se pak obdobně zaměřila na jejich střední hodnotu, která byla pro respondenta definována jako „ani nesouhlasím, ani souhlasím“. Možnost odpovědět „nevím“ zde ale nebyla. U některých výroků byla střední hodnota velmi častou volenou možností (až polovina respondentů). Při porovnání jednotlivých výroků mezi sebou se ukazuje, že ty výroky, kde byla četnost odpovědi „nevím“ pro sudou škálu nejvyšší, měly také největší podíl střední hodnoty u lichých škál. Z toho můžeme usuzovat, že střední hodnotu volili i takoví respondenti, kteří nechtěli vyjádřit neutralitu souhlasu, ale zkrátka neuměli odpovědět a pokud by měli k dispozici možnost „nevím“ i na liché škále, pravděpodobně by ji zvolili. Při pohledu na data pouze za střední hodnotu v případě dlouhé i krátké škály volili tuto hodnotu převážně nerozhodní respondenti. Ze závěrů výzkumu tedy vyplývá, že při použití lichých škál v baterii by měl výzkumník zařadit také hodnotu „nevím“, která leží mimo kontinuum škály. Přesněji pak při interpretaci škály může vyjádřit neutralitu souhlasu na škále a pokud použije dlouhou škálu, získá i informaci o intenzitě míry souhlasu. Ovšem je důležité při volbě škál nezapomínat na to, že délka škály ovlivňuje i volbu extrémních hodnot respondentů.

SUMMARY

In my diploma thesis I was focusing on rating scales that are used for attitude measurement. Mainly I was aimed at the number of scale points of these scales. Because there is not any theoretical recommendation how long a scale should be, I was comparing several types of different scales. Odd scales are specific in fact there is the mid-point which can also represent a respondent's neutral agreement with given statement. As a part of my thesis I used an online questionnaire to test grid with scales of different lengths. There were used four different versions of the questionnaire in total, two with short scales and two containing longer scales. I used four-point and five-point scale as a short type and as for the long ones, they were constituted of ten (1-10) and eleven (0-10) scale points. Both types used the same grid layout. I also focused on

mid-point of the odd scale and option “Don’t know” added to both even scales. Since all data was collected from web survey, it is important to relate all outcomes to this data-collecting method, because if another method would have been used, it would be possible the current results would not have been valid.

From analysis of the odd scales it turned out respondents used mid-point more often in shorter five-point scale than in longer one. In the latter respondents rather tended to choose extreme points. In case of even scales the long ten-point one showed particular level of intensity of agreement (or disagreement), level that cannot be interpreted from scale with just four points. Judging from this point of view it seems that scales with higher number of points are more suitable because they can give us information about the level of agreement. Fewer respondents chose the option “Don’t know” in case of scale with ten points, so more scale points can help a respondent in making the decision. Contrary to Pearse’s claim most respondents did not rate longer scales more difficult than scales with fewer items. [Pearse 2011: 161] Both types of scales, whether with or without mid-point, were labeled by respondents as relatively easy to answer.

We cannot say with complete certainty that longer scales are more suitable for exploring attitudes even though they could be transformed to scales with lower number of points because the length of a scale influences extreme points as this research has shown. Extreme points are more likely to be chosen on shorter scales by respondents. Shares of extreme and non-extreme points chosen by respondents are different between odd and even scales. From comparison of short and long even scale, both with option “Don’t know”, we see that respondents choose that option more often in case of the short scale. As a part of my analysis I’ve tried to find out concrete characteristics of these respondents. It turned out the option “Don’t know” was chosen more by poorly-informed respondents. Also in most cases when this option was chosen the respondent was indecisive. Similarly, in the case of odd scales I focused on mid-point. On purpose option “Don’t know” was not available in both types of odd scales. By comparing answers to same statements I found out that statements with the highest share of item “Don’t know” in even scales had also the highest share of mid-point in odd scales. We can assume from that the mid-point was chosen even by respondents who would not give a neutral attitude but could not reply otherwise and if they would have an option to choose point “Don’t know” also on odd scale, they would probably choose it. The mid-point of both short and long scales was mainly chosen by indecisive respondents. It is

clear from the output of this research that a researcher should include the option “Don’t know” when using odd scales in questionnaire grid. The neutrality of agreement with a statement can be then interpreted more accurately and in case of using a longer scale the researcher can also obtain information about level of agreement. But it is crucial during choosing of the type of scale not to forget the length of a scale influence respondent’s choice of extreme points.

POUŽITÁ LITERATURA

ALWIN, Duane F. Feeling thermometers versus 7-point scales which are better?. *Sociological Methods & Research*, 1997, 25.3: 318-340.

BABBIE, Earl. *The Practice of Social Research*, Belmont, CA: Thomson Learning, 2007.

BOYNTON, Petra M. Administering, analysing, and reporting your questionnaire. *BMJ: British Medical Journal*, 2004.

BUCHANAN, Elizabeth A.; HVIZDAK, Erin E. Online survey tools: Ethical and methodological concerns of human research ethics committees. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 2009, 4.2: 37-48.

BUCHTÍK, Martin. Smíšené módy sběru dat v kvantitativním sociálněvědním výzkumu. *Data a výzkum-SDA Info*, 2012, 6.2: 129-149.

CALLEGARO, Mario; MANFREDA, Katja Lozar; VEHOVAR, Vasja. *Web survey methodology*. Sage, 2015.

ČERVENKA, Jan. Spokojenost s celkovým pracovním životem: co představuje a s čím souvisí? *Naše společnost*, 2015, 34-43.

DE LEEUW, D. To mix or not to mix data collection modes in surveys. *Journal of official statistics*, 2005.

DILLMAN, Don A.; TORTORA, Robert D.; BOWKER, Dennis. Principles for constructing web surveys. In: *Joint Meetings of the American Statistical Association*. 1998.

EVANS, Joel R.; MATHUR, Anil. The value of online surveys. *Internet research*, 2005, 15.2: 195-219.

Etický kodex výzkumných pracovníků v Akademii věd České republiky, dostupné z: <http://www.avcr.cz/cs/o-nas/pravni-predpisy/eticky-kodex-vyzkumnych-pracovniku-v-av-cr/>

GARLAND, Ron. The mid-point on a rating scale: Is it desirable. *Marketing bulletin*, 1991.

- GERMEIJS, Veerle; DE BOECK, Paul. A measurement scale for indecisiveness and its relationship to career indecision and other types of indecision. *European Journal of Psychological Assessment*, 2002.
- GRANELLO, Darcy Haag; WHEATON, Joe E. Online data collection: Strategies for research. *Journal of Counseling & Development*, 2004, 82.4: 387-393.
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Portál, sro, 2013.
- JANOŮŠEK, Jaromír. *Metody sociální psychologie*. Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- JENKINS, Cleo R.; DILLMAN, Don A. *Towards a theory of self-administered questionnaire design*. Bureau of the Census, 1995.
- KELLEY, Kate, et al. Good practice in the conduct and reporting of survey research. *International Journal for Quality in Health Care*, 2003, 15.3: 261-266.
- KOZEL, R. *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. Praha: Grada, 2006.
- KROSNICK, Jon A.; JUDD, Charles M.; WITTENBRINK, Bernd. The measurement of attitudes. *The handbook of attitudes*, 2005.
- LUMSDEN, Joanna. Online-questionnaire design guidelines. *Handbook of research on electronic surveys and measurements*, 2007, 44-64.
- MANFREDA, Katja Lozar; BATAGELJ, Zenel; VEHOVAR, Vasja. *Design of Web Survey Questionnaires: Three Basic Experiments*. JCMC 7 (3) April, 2002.
- MATELL, Michael S.; JACOBY, Jacob. Is there an optimal number of alternatives for Likert scale items? Study I: Reliability and validity. *Educational and psychological measurement*, 1971, 31.3: 657-674.
- MOORS, Guy; KIERUJ, Natalia D.; VERMUNT, Jeroen K. The effect of labeling and numbering of response scales on the likelihood of response bias. *Sociological Methodology*, 2014, 44.1: 369-399.

PEARSE, Noel. Deciding on the scale granularity of response categories of Likert type scales: The case of a 21-point scale. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 2011, 9.2: 159-171.

POYNTER, Ray. *The handbook of online and social media research: Tools and techniques for market researchers*. John Wiley & Sons, 2010.

PRESTON, Carolyn C.; COLMAN, Andrew M. Optimal number of response categories in rating scales: reliability, validity, discriminating power, and respondent preferences. *Acta psychologica*, 2000, 104.1: 1-15.

REMR, Jiří. Honba za vyšší návratností. Stojí opravdu za to? *Evaluační teorie a praxe* 3(1): 33–59, 2015.

REVILLA, Melanie A.; SARIS, Willem E.; KROSNICK, Jon A. Choosing the number of categories in agree–disagree scales. *Sociological Methods & Research*, 2014, 43.1: 73-97.

RYŠAVÝ, Dan. Úskalí on-line dotazování při měření postojů vysokoškoláků a pracovníků vysokých škol. *Data a výzkum-SDA Info*, 2011, 5.1: 85-103.

ŘEHÁK, Jan, et al. „Kvalita dat III. Empirické výsledky měření reliability pro vybrané míry a stupnice.“ *Sociologický časopis*, 1998, 34.3: 363-372.

ŠAFRÁNKOVÁ, Anna; KOCOURKOVÁ, Vladimíra. Kvantitativní a kvalitativní rozměr výzkumu postojů učitelů ve vztahu k sociálnímu znevýhodnění žáků. *Janík, T., Knecht, P., Šebestová, S. Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků*, 2011, 19: 416-420.

ŠUBRT, Jiří. *Kapitoly ze sociologie veřejného mínění: teorie a výzkum*. Karolinum, 1998.

TIJDENS, Kea. Dropout rates and response times of an occupation search tree in a web survey. *Journal of Official Statistics*, 2014, 30.1: 23-43.

TOURANGEAU, Roger; RASINSKI, Kenneth A. Cognitive processes underlying context effects in attitude measurement. *Psychological bulletin*, 1988, 103.3: 299 - 314.

TOURANGEAU, Roger; YAN, Ting. *Sensitive questions in surveys*. Psychological bulletin, 2007, 133.5.

VÁVRA, Martin. Nesnáze s měřením postojů1. *Sociological review*, 2006, 5.1.

VÝROST, Jozef (ed.). *Sociální psychologie-2., přepracované a rozšířené vydání*. Grada Publishing as, 2008.

WILSON, David C., et al. Response Scales and the Measurement of Racial Attitudes: Agree-Disagree Versus Item Specific Formats. 2013.

WRIGHT, Kevin B. Researching Internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2005, 10.3: 00-00.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník (text)

Příloha č. 2: Zpřístupněná data (hypertextový odkaz)

Příloha č. 3: Zpřístupněná data (QR kód)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník (text)

Rodina v současné společnosti

Dobrý den,
jmenuji se Tereza Baloušková a ráda bych Vás poprosila o vyplnění krátkého dotazníku zabývajícího se rodinou v současné společnosti. Dotazník je součástí mé diplomové práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Jeho vyplnění Vám nezabere více než 10 minut, je anonymní a všechna data budou použita pouze pro účely diplomové práce.

Děkuji za vyplnění.
Tereza Baloušková

A1. Pro začátek vyberte číslo od 1 do 20.

odpovědi: 1–20

B1. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 1)

1 = rozhodně nesouhlasím, 3 = ani nesouhlasím, ani souhlasím, 5 = rozhodně souhlasím

		1	2	3	4	5
A	Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.					
B	Mít děti znamená příliš velké omezení svobody rodičů.					
C	Děti jsou pro rodiče finanční zátěží.					
D	Mít děti znamená omezení pracovních a kariérních šancí pro jednoho či oba z rodičů.					
E	Rodičovství zvyšuje společenskou prestiž.					
F	Dospělé děti jsou důležitým zdrojem pomoci pro rodiče, když zestárnou.					

B2. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 2)

1 = rozhodně nesouhlasím, 4 = rozhodně souhlasím

		1	2	3	4
A	Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.				
B	Mít děti znamená příliš velké omezení svobody rodičů.				
C	Děti jsou pro rodiče finanční zátěží.				
D	Mít děti znamená omezení pracovních a kariérních šancí pro jednoho či oba z rodičů.				
E	Rodičovství zvyšuje společenskou prestiž.				
F	Dospělé děti jsou důležitým zdrojem pomoci pro rodiče, když zestárnou.				

B3. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 3)

0 = rozhodně nesouhlasím, 5 = ani souhlasím, ani nesouhlasím, 10 = rozhodně souhlasím

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A											
B											
C											
D											
E											
F											

B4. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 4)

1 = rozhodně nesouhlasím, 10 = rozhodně souhlasím

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A										
B										
C										
D										
E										
F										

C1.- C4. Bylo pro Vás obtížné odpovědět na tyto výroky? (stejně znění pro všechny varianty)

velmi obtížné
obtížné
snadné
velmi snadné

B5. Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 1)

1 = rozhodně nesouhlasím, 4 = rozhodně souhlasím

	1	2	3	4	Nevím
A					
B					
C					
D					

B6.Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 2)

1 = rozhodně nesouhlasím, 3 = ani nesouhlasím, ani souhlasím, 5 = rozhodně souhlasím

		1	2	3	4	5
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.					
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.					
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.					
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.					

B7.Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 3)

1 = rozhodně nesouhlasím, 10 = rozhodně souhlasím

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Nevím
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.											
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.											
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.											
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.											

B8.Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (varianta 4)

0 = rozhodně nesouhlasím, 5 = ani nesouhlasím, ani souhlasím, 10 = rozhodně souhlasím

		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.											
B	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.											
C	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek.											
D	Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.											

C5. - C8.Bylo pro Vás obtížné odpovědět na tyto výroky? (stejně znění pro všechny varianty)

velmi obtížné
obtížné
snadné
velmi snadné

D1. Nyní vyberte číslo 3.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

E1. Souhlasíte s následujícími výroky?		Ano	Ne
A	Myslím, že je snadné rozhodnout se.		
B	Vím, jaké kroky je třeba učinit při rozhodování.		
C	Snažím se vyhýbat rozhodování.		
D	Mám tendenci nechávat rozhodování na někom jiném.		
E	Dělám rychlá rozhodnutí.		

F1. Máte děti?

ano
ne

F2. Kolik máte dětí?

1
2
3
4
5 a více
nemám děti

F3. Žijí s Vámi v děti ve společné domácnosti?

ano, žijí v domácnosti se všemi dětmi
žijí v domácnosti pouze s některými dětmi
ne
nemám děti

S1. Pohlaví

muž
žena

S2. Věk

15–18
19–25
26–30
31–40
41–50
51–60
více než 60

S3.Do jaké velikostní kategorie patří obec, ve které bydlíte?

méně než 5000 obyvatel
5000 -10 000 obyvatel
10 001 - 50 000 obyvatel
50 001 - 100 000 obyvatel
nad 100 000 obyvatel

S4.Nejvyšší dosažené vzdělání

základní
vyučen / vyučen s maturitou
středoškolské
vysokoškolské

Příloha č. 2: Zpřístupněná data (hypertextový odkaz)

Data nasbíraná v rámci výzkumu uvedeného v této práci naleznete zde:

<http://bit.ly/2qtKP75>

Příloha č. 3: Zpřístupněná data (QR kód)

Data nasbíraná v rámci výzkumu uvedeného v této práci naleznete zde:

